

VIII. BELGICKÝ POLITICKÝ SYSTÉM V PROCESU FEDERALIZACE

Renáta Jaňovková

Úvod

Poznámky o umělem původu Belgie a belgického národa jsou a vždy byly předmětem politické diskuse. Belgie jako respektovaný člen Evropské unie a sídlo jejích institucí se nemůže vzdát nacionalistickým tendencím, naopak by měla být vzorem demokracie a společenské stability.

Belgický politický systém byl do roku 1970 po 140 let systémem unitárního centralizovaného státu. V roce 1993 po 163 letech existence Belgie byla provedena definitivní změna jejího státního zřízení na zřízení federální. Federální stát však nebyl cílem reformátorů. Současný politický systém představuje směs silně centralizovaných ministerstev spolu s federálními a konfederálními koncepty. Pro Belgii je charakteristická odlišnost procesu federalizace státu. Proces federalizace je zde v podstatě procesem decentralizace a vytváření regionů a společenství. Většina federálních států vznikla procesem centralizace menších jednotek. V Belgie došlo k opačnému procesu. Zprvu unitární centralizovaný stát se rozdělil procesem decentralizace v zemi s mocnými regionálními vládami a parlamenty a s vládami a parlamenty společenství. Forma federalismu, která v Belgii panuje, je považována za naprosto unikátní. Je proto velice zajímavé sledovat vývoj, kterým k vytvoření této formy státního zřízení došlo. Úkolem této studie je charakterizovat proces federalizace belgického politického systému, definovat jeho hlavní aktéry a popsat současnou situaci.

Studie je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola popisuje hlavní historické milníky procesu federalizace belgického státu. Nezabývá se jeho historií, protože rozsah a ani tematika této studie to nedovoluje. Mezi základní milníky vývoje belgického politického systému považují vznik samostatného belgického státu, vznik a působení vlámského a valonského hnutí a poté pět problémů poválečného vývoje - královskou otázkou, školní pakt, jazykové zákony a vytvoření jazykové hranice a problematiku obce Voeren- Les Fourons. Tyto klíčové otázky výrazně přispěly k procesu federalizace. První z nich jej vyvolaly, poslední urychlily.

Další kapitola se již zabývá hlavními politickými aktéry, kteří se na procesu federalizace Belgie podíleli. Po celou dobu existence belgického politického státu to bylo vlámské a valonské hnutí, které provokovaly belgickou politiku k řešení jazykových a územních otázek. Jejich činnost je již uvedena v první kapitole, proto je v kapitole druhé již nezmiňuji. Belgická společnost je charakteristická tím, že si vytvořila pilíře, které provázejí život Belgičana od jeho narození až po skonání. Jádrem jednotlivých pilířů belgické společnosti jsou tradiční politické strany, jejichž vývoj je v této kapitole také popsán. Na závěr se zabývám politickými stranami, které vznikly po druhé světové válce a měly nemalý vliv především na dokončení federalizačního procesu.

Třetí kapitola popisuje proces federalizace samotný, jednotlivé ústavní reformy a jejich výsledky.

Čtvrtá závěrečná kapitola nabízí pohled na současný belgický politický systém, jeho základní charakteristiku a unikátnost. V závěru této kapitoly a zároveň i celé práce se zabývám otázkou, zda existuje belgická identita.

VIII.1. Historické milníky belgického federalismu

VIII.1.1. Vznik samostatného belgického státu

Belgický stát vznikl v roce 1830, kdy se Valoni, mluvící francouzsky, a Vlámové, mluvící vlámsky, stali občany jednoho státu. Přestože tento region má slavnou historii a např. Flandry a především jejich část Brabant byly ve středověku jedním z nejdůležitějších politických, kulturních a ekonomických aktérů v Evropě, vytvořily nikdy předtím nezávislou politickou jednotku. Integrace byla vždy výrazem politické vůle evropských velmocí.

Počátky moderního belgického státu tedy do roku 1830, kdy se po belgické revoluci (25. srpna 1830) oddělila Belgie od Spojeného království Nizozemí. Faktorů, které přispěly ke snaze Vlámů se od Nizozemí oddělit nebo alespoň získat určitou formu samosprávy, bylo větší množství. Vlámové a Valoni měli v Nizozemském království hospodářskou i početní převahu a přesto se nacházeli pod holandskou nadvládou. Holanďané měli stejný počet zástupců v dolní komoře dvoukomorového parlamentu jako Vlámové a Valoni, kterých byla početně přibližně polovina. Velké rozdíly panovaly také v náboženských otázkách. Holanďané jsou převážně protestanti, zatímco Belgičané katolíci. Nizozemská státní politika se snažila království zhomogenizovat, proto stanovila holandskému jako státní

jazyk a kontrolovala katolické školství a zasahovala do jejich církevní politiky.

Belgická revoluce začala v den králových narozenin, 24. srpna 1830. Protestní masové demonstrace v Bruselu podporily belgické elity, které vystoupily s požadavky na vyhlášení určité autonomie. Belgická delegace odjíždí do Haagu s požadavky administrativního oddělení dvou provincií, zavedení nového volebního systému a přerozdělení daní. Nizozemský král jejich požadavky důrazně odmítl. Bruselské povstání dostává dramatický spád a rozšiřuje se do ostatních provincií. Nizozemské útoky na Brusel byly odražený a v Bruselu se začaly budovat základy budoucího belgického státu. Hlavními osobnostmi tohoto hnutí se stali Louis de Potter a Charles Rogier. Těmto předákům katolicko-liberální koalice se podařilo zformovat prozatímní vládu, která požadovala úplnou samostatnost na Nizozemí. V listopadu 1830 se konaly první volby, na základě kterých se poprvé sešel Národní kongres.

Evropské velmoci zpočátku zaujali rozpačité postoj. Vznik nizozemského státu v roce 1815, který zahrnoval Belgii a Lucembursko, vycházel z rozhodnutí Vídeňského kongresu. V Londýně byla v roce 1830 uspořádána konference, které se účastnili představitelé Pruska, Francie, Rakouska, Ruska a Velké Británie. Na programu jednání konference byla především belgická otázka. V Bruselu prozatím došlo k sepsání nové ústavy, která prohlásila Belgii za konstituční monarchii. Králem nového belgického státu byl jmenován Leopold I. Sasko-Koburský. Dále však trvaly boje s Nizozemským královstvím. Příměří mezi oběma zeměmi podepsáno až v roce 1833. Ani toto příměří však neznamenalo konec sporů. Definitivně belgickou otázkou vyřešil až londýnský protokol z 19. dubna 1839 podepsaný pěti velmocemi a Nizozemským královstvím, podle kterého byla Belgie uznána jako „nezávislý a věčně neutrální stát“ pod garancemi mocností. Tato neutralita byla ponužena Německem až v roce 1914 a 1940.¹

První belgická ústava, která byla schválena 7. února 1831, představovala na tehdejší dobu velice liberální koncepci. Její kořeny vycházely z myšlenek a tezí anglických a francouzských filozofů 18. století. Především se soustředovala na vymezení základních státoprávních institucí

¹ Pečenka, M., Luňák, P., et al.: *Encyklopedie moderní historie*. Praha, Libri, 1998, str. 88.

a jejich funkcí, ve kterých měla ležet záruka vývoje a trvání nezávislé existence této země.

Základní otázka, kterou musely belgické elity řešit v první fázi revoluce, souvisela se základním charakterem státního zřízení. Republikánské zřízení bylo v tehdejší době příliš radikální a nezáleželo by podporu na londýnské konferenci, která schvalovala budoucí existenci samostatného belgického státu. Pravomoci panovníka byly odvozené od Ústavy a nijak se nedotýkaly jeho mimoustavního společenského privilegovaného postavení. Dokonce podle čl. 64 byl podpis panovníka při schvalování zákonů závislý na podpisu ministra, který za daný zákon a jeho realizaci zodpovídal. V politické praxi to znamenalo, že panovník byl v oblasti tvorby zákonů plně závislý na parlamentu. Spolu s oběma komorami parlamentu měl panovník zákonodárnou pravomoc iniciovat nové zákony. V praxi nezávisely pravomoci panovníka na ústavě, ale na jejím výkladu. Formálně byl tento rozpor upraven až ústavní změnou v roce 1949, která stanovila přesné případy, kdy se vyžaduje ministrův spolupodpis.

Panovník mimo jiné rozhodoval i o tom, zda je nutná změna ústavy. Po předložení návrhu na změnu ústavy parlament ukončil svou činnost, rozpustil se a následovaly nové parlamentní volby. Nový návrh ústavy musely schválit dvě třetiny nového parlamentu a král. Návrhy na doplňky k ústavě mohl iniciovat panovník a kabinet, parlament je však nemusel brát v potaz. Vzhledem ke složitosti tohoto procesu byly do poloviny 70. let minulého století schváleny pouze dvě revize ústavy, a to v roce 1893 a v roce 1919, přičemž obě se týkaly pouze reformy volebního systému.

Jednou z nejdůležitějších otázek při tvorbě ústavy samostatného státu, byla jazyková otázka. V článku 30 Ústavy se zaručovala svoboda jazyka. Nový stát se ale v podstatě stal „oficiálně jednojazyčným“.² Již tehdy byla belgická společnost rozštěpena na francouzsky a vlámsky mluvící části.

Valónie byla převážně průmyslovou částí země, prosperující a soustředující rovněž kulturní dění. Francouzsky tehdy mluvily i vyšší sociální vrstvy ve Flandrech. Také Brusel, která ležela a i dnes leží v nitru vlámské části země, byla převážně frankofonní.

² Alen, André, et al.: *Federalisme. Staatkundig, politiek en economisch*. Antwerpen 1994, str. 141.

K vyhracení jazykové otázky došlo až v 60. letech 19. století, kdy se stalo používání jazyka centrálním problémem nejen jednotlivých komunit, ale i celé belgické společnosti. V podstatě však nešlo o jazyk, ale o politické zájmy jednotlivých jazykových komunit. Pokračující industrializace zapříčinila, že se jazyková otázka stala důležitou a Vlámové začali usilovat o uznání dvojjazyčnosti ve Flandrech. Tak byl schválen v roce 1856 první návrh jazykových zákonů, kdy byla ve Flandrech ve správních záležitostech schválena jak francouzština, tak i vlámsčina, zatímco Valonsko zůstalo jednojazyčné.

Situace se změnila v roce 1893, kdy byla provedena reforma hlasovacího práva a politická moc buržoazie již přestala hrát tak významnou roli. Rozdílnost mezi oběma etniky se dále prohloubila během druhé průmyslové revoluce na konci 19. století a vyústila ve vznik Vlámského a Valonského hnutí. První světová válka přinesla další odcizení. Napomohlo tomu tzv. Frontové hnutí, které mimo jiné podporovalo myšlenku federalismu, a také menšina Vlámů, která kolaborovala s Němci v donutění, že jim napomohou k získání větších právomocí. Podobná situace se opakovala i ve druhé světové válce. Vlámský problém se pomalu měnil v nejdůležitější politickou otázku v Belgii.

VIII.1.2. Vlámské a valonské hnutí

Na konci 19. století a na počátku století dvacátého se vlámské hnutí vyvinulo v nejsilnější politickou sílu v zemi. Počátky tohoto vzestupu najdeme v letech 1882-1900, kdy se toto hnutí organizovalo v rámci demokratického křídla Katolické strany. V této době vzniklo také studentské hnutí, které prosazovalo používání holandštiny v katolických středních školách (především v nábožensky zaměřených západních Flandrech a v demokratických a pluralistických Antverpách). Toto hnutí oživilo pořádání veřejných mítinků z 60. let, kde se setkávali zástupci dvou hlavních politických stran ve Flandrech. Když se v roce 1884 dostali k moci katolíci, zesílily tyto tzv. národní konventy svůj tlak za rozšíření tehdejší jazykové legislativy. Jednalo se především o snahu zrovnoprávnit nizozemštinu s francouzštinou a zavést její používání i v administrativě a ve všech ostatních sférách.

V 80. letech 19. století začalo vyvíjet aktivní činnost i valonské politické hnutí, především ve městech Gent, Antverpy, Brusel, protože Valoni cítili, že jejich zaměstnání a kariéra jsou ohroženy vzestupem

holandského jazyka. Toto frankofonní hnutí mělo liberální charakter a stavělo se proti vlámské církevní nadvládě, protože předpokládalo, že bude vést k odsunutí všech Valonů z předních postí.

I když jazyková legislativa, kterou prosazovala katolická vláda, se měla dotýkat pouze vlámské části Belgie, vyvolala prudkou opozici a slabá vláda si nemožná dovolit prosadit zákon, který by nebyl prosazován nejméně jednou skupinou liberálů v parlamentu.

Vlámští aktivisté pochopili, že jimi požadované kompletní obnovení jazykových práv je v nedohlednu nejen ve státní sféře, ale že se je nepodaří prosadit ani ve středním školství. Když se v letech 1890-1894 v souvislosti s rozšířením volebního práva změnila ústava, stalo se mnoho vlámský smýšlejících Vlámů zakládající a hybnou silou různých dělnických a rolnických asociací a organizačních nižší třídy. Někteří z nich vystoupili z Katolické strany a založili Vlámskou křesťanskou lidovou stranu, která se prezentovala jako provlámská.

Křesťansko demokratický tlak na větší používání holandštiny však nebyl úplně bez odezvy. Politické autority několika středně velkých a malých vlámských měst začaly holandštinu používat ve své administrativě stejně jako Antverpy v roce 1866. Kromě Bruselu se pomalu stala holandština jazykem interní administrativy, takže na konci 19. století byl tento jazyk exkluzivním jazykem místních autorit ve Flandrech. Francouzština zůstala dominantní ve velkých městech a stále si ponechávala punc jazyku kulturní nadřazenosti a vyšších tříd.

Zvýšené používání holandštiny na lokální úrovni posílilo bilingualismus na národní rovině. Několik poslanců parlamentu začalo používat při zasedáních holandštinu, ale do roku 1914 jejich počet nepřekročil 15%. Od roku 1895 byla také sbírka zákonů každý rok vydávána i v holandštině. Bylo schváleno několik zákonů, které poskytovaly minimální ochranu lidem, kteří žili ve Flandrech a hovořili pouze holandsky. Dá se říci, že tyto zákony byly založeny na myšlence jazykové rovnosti. Od roku 1895 jsou si francouzština a vlámsčina rovny v parlamentních debatách a pro vyhlášení zákonů. Tato jazyková legislativa byla velice podporována socialistickou stranou, i když většina jejich poslanců pocházela z Valonska. Liberální strana v letech 1894-1900 v parlamentu téměř ztratila zastoupení.

V roce 1899 byl volební většinový systém v Belgii nahrazen volebním systémem proporcí. Díky tomu bylo ukončeno období, kdy měli katolíci v téměř všech vlámských volebních obvodech většinu a znovu se vytvořila

silná opozice liberálů v parlamentu. Přímým důsledkem tohoto procesu bylo oslabení vlámského hnutí v katolické frakci v parlamentu a naopak posílení valonského hnutí jak mezi katolíky, tak i mezi socialisty. Díky tomu po roce 1900 nebyl přijat žádný důležitý jazykový zákon. Vlámové na tuto situaci reagovali posílením svých organizací a obnovili svou snahu získat si důvěru liberálů a socialistů.

V době před první světovou válkou se podařilo vlámskému hnutí vytvořit pro vlámskou frontu, které procházela celým politickým spektrem. Její představitelé vedli kampaň za to, aby se na geutské univerzitě vyučovalo ve vlámstině. Také v liberální straně se postupně vytvořilo vlámské křídlo, stejně jako v straně socialistické. Můžeme říci že v předvečer první světové války se vykrystalizovala hlavní politická témata, která dodnes hýbají belgickou politickou scénou: jazyková otázka (vztah mezi Flandry, Valonskem a Bruslem), školní válka (tedy katolický vs. antiklerikální rozpor o rozdělení školství na veřejné, neutrální vzdělání a soukromé neboli katolické vzdělávací instituce). Kromě toho došlo v předválečném období k posílení vlámského hnutí díky tomu, že rostla holandská jazyková kultura, docházelo k častějším kontaktům s intelektuály z Holandska, holandský standardní jazyk se stal jazykovou normou ve Flandrech, rozšířila se jazyková základna hnutí. Zatímco dříve zahrnovala pouze nižší střední třídu, nyní přibýli i akademici, kteří se rekrutovali ze studentských hnutí. Z národně kulturního hnutí se začalo tvořit plnohodnotné národní hnutí.

Svou vitalitu vlámské hnutí částečně ztratilo po roce 1918, protože bylo obviňováno z kolaborace s Němci. Potenciál vlámského hnutí však byl zvýšen zavedením rovného volebního práva, protože Vlámové již tehdy tvořili více než polovinu belgické populace. Stejně jako před 1. světovou válkou byli i po ní Vlámové reprezentováni ve všech politických stranách. Jejich přítomnost v liberální straně poměrně poklesla, vzrostl však jejich počet v socialistické straně, především v Antverpách. Nejdůležitější vlámská skupina se stále soustředila v Katolické straně kolem Franse van Cauwelaerta. Tito Vlámové se stavěli za minimální program, tedy za prosazení holandského jako jediného oficiálního jazyka Flander.

V tomto období také vznikají první nacionalistické strany. V roce 1919 byla založena Frontpartij, která požadovala samosprávu Flander a částečně i užší svazek s Nizozemím. Tato strana měla své kořeny ve veteránském vlámském frontovém hnutí, které vzniklo za 1. světové války.

Nejvíce se vlámské hnutí soustředilo na to, aby se stala univerzita v Gentu holandsky mluvící institucí. Proti holandské univerzitě se stavěli místní frankofonní konzervativní katolíci a liberálové. V roce 1923 byl vytvořen bizarní kompromis, kdy měli holandsky mluvící studenti absolvovat 1/3 výuky ve francouzštině a opačně.

Velice malý legislativní pokrok v řešení jazykové otázky posílil protiparlamentní a proti-belgické nálady. Především mladí lidé vyjadřovali svou nespokojenost s daným státním uspořádáním a vystupovali s požadavky na decentralizaci Belgie či separaci Flander od Belgie. V roce 1933 se Frontpartij přejmenovala na Vlámskou národní ligu (VNV) a její pozice byly stále silnější. V roce 1936 dosáhla dokonce 16 míst v parlamentu.

Vlámský národnostní tlak byl na konci 20. let tak silný, že katolicko-liberální koalice již byla přinucena jednat. Parlament schválil několik zákonů o teritoriálním principu, na základě kterého měl mít každý region jeden oficiální jazyk. Univerzita v Gentu se 5. dubna 1930 stala holandsky mluvící institucí. V roce 1932 byla schválena jazyková legislativa, která učinila holandsčinu mandatorním jazykem ve vlámské administrativě, soudnictví a školách. Díky tomu vznikly jednojazyčné regiony. V podstatě se holandsčina stala jediným oficiálním jazykem ve Flandrech a francouzština ve Valonsku, Brusel se stala dvojjazyčným městem.

Tyto úspěchy však nebyly pro vlámské kruhy dostatečné. V nových jazykových zákonech existovaly určité nestrovnalosti, často byly také nesprávně uplatňovány v praxi. Vlámské hnutí začalo volat po decentralizovanější federální struktuře. V roce 1938 byl schválen poslední předválečný jazykový zákon, který nařizoval používání mateřského jazyka vojáky při udílení rozkazů. Tímto zákonem se mělo předejít situaci z první světové války, kdy vlámská vojska nerozuměli svým velitelům, kteří jim rozkazovali ve francouzštině.

Po druhé světové válce již nelze mluvit o vlámském a valonském hnutí jako takovém. Obě se zformovaly v politické a správní instituce a takto i navenek vystupovaly. Princip rozporu mezi nimi však zůstal zachován a existuje tak i dodnes.

VIII.1.3. Královská otázka

Nejožehavějším tématem, kterým se zabývala politická scéna a veřejnost v Belgii po druhé světové válce, byla tzv. „královská otázka“. Jednalo se o velice bolestivou epizodu, ve které sehrály svou roli i jazykové a ideologické problémy a která rozdělila Belgii na dva tábory.

Podstatou této otázky bylo, zda se má Leopold III. vrátit na královský trůn nebo nikoliv, což mělo takovou důležitost proto, že král byl v této zemi vždy symbolem jednoty národa.

Král se v květnu 1940 rozhodl nepřipojit se k exilové vládě a nadále zůstat i za okupace v Belgii se svou poraženou armádou jako válečný zajatec. Během prvních let okupace zaujal poměrně nejednoznačnou pozici respektování německých okupantů. Během osvobození belgického území v roce 1944 se belgický král Leopold nacházel ještě na německé půdě v Drážďanech, kam ho Němci v roce 1944 odvezli i s rodinou. V květnu 1945 byl Leopold osvobozen americkými vojáky. Nějaký čas se poté zdržoval ve Švýcarsku. Jeho kontroverzní postavení a postoj veřejnosti a politiků k budoucnosti monarchie a k jeho chování za války zpozřily jeho návrat domů. Leopold III. byl obviněn z kolaborace a po osvození žádali především frankofonové a protikatolický blok společně se socialisty a komunisty, se členy vlámského hnutí a hnutí odporu, aby se již na trůn nevrátil. Naopak králův návrat požadovali katolíci a vlámské hnutí, kteří byli v opozici proti socialistické, komunistické a liberální vládě.

Kvůli královské otázce bylo nakonec uspořádáno 16. března 1950 referendum, které prosadil král Leopold III. Celkem 57,68% Belgičanů si přálo podle výsledků hlasování králův návrat, zatímco 42,32% jich bylo proti. V tomto případě se při hlasování projevil rozdíl mezi Vlámami a Valony. Ve Valonsku totiž hlasovalo pro návrat monarchie pouze 42% Valonů, v Bruselu 48% a ve Flandrech až 72% Vlámů.³

O několik měsíců později (4. června 1950) získala Křesťanská lidová strana (CVP) 47% hlasů ve volbách a tím i absolutní většinu v parlamentu i v senátu a král se vrátil na trůn. V některých městech vypukly demonstrace, především ve Valonsku. Když hrozilo, že stávky a demonstrace zasáhnou i hlavní město⁴ a při násilných akcích se objevilo i několik mrtvých, král Leopold III. se rozhodl abdikovat ve prospěch svého dvacetiletého syna Boudewijna, aby zachoval jednotu země. Na trůn však Boudewijn nastoupil až v roce 1951, kdy se stal plnoletým. Pro katolíky a Vlámny bylo řešení královské otázky urážkou Flander.

³ Alen, André, et. al: *Federalisme. Staatkundig, politiek en economisch*. Antwerpen 1994, str.193.

⁴ Demonstranti hrozili uspořádáním „pochodu na Brusel“. Swyngedouw, Marc; Martiniello, Marco: *Belgische toestanden*. Antwerpen 1998, str. 41.

VIII.1.4. Školská krize

Ve své snaze budovat křesťanskou společnost katolíci vždy tvrdili, že náboženství by mělo ve vzdělání dominovat. Preferovali tvorbu katolických soukromých škol a vystupovali proti neutrálnímu veřejnému vzdělání tam, kde jen to bylo možné. Pro zajištění existence a dominance katolického vzdělávacího systému bylo třeba zajistit velké množství finančních prostředků. Volnomyšlenkáři vycházeli ze znění ústavy, která garantovala svobodu smýšlení a náboženství, a tudíž se stát měl postarat o to, aby existovalo dostatek veřejných škol, které zajistí neutrální vzdělání.

Již od roku 1830 katolíci určovali tón vzdělávací politiky. Mimo velká města a nekatolické jednotky neexistovala v podstatě možnost vzdělávat se ve veřejných základních školách. Vzhledem k tomu, že ve vládě kromě krátké poválečné epizody převažovali katolíci vždy katolíci, expanze veřejného školství byla minimální. Také na úrovni středního školství byly podmínky pro veřejné školy obtížné, protože vytvoření veřejných škol záleželo na souhlasu vlády a parlamentu. Navíc byla v roce 1934 schválena kvóta, která limitovala počet veřejných středních škol. Katolické školy se mohly rozšiřovat bez omezení, navíc byly soukromým základním katolickým školám přidělovány příspěvky.

Poválečná situace přinesla v této debatě důležitý zlom. Po roce 1945 obchod a průmysl potřeboval očividně lépe kvalifikované a vzdělané pracovníky. Tento fakt obrátil pozornost na stav belgického středního školství. Ukázalo se, že již není monopolem buržoazie učit se na střední škole a od té doby, co masy projevíly zájem o studium, se školství stalo politickým nástrojem. Navíc zvýšená porodnost po ukončení války vytvořila předpoklad, že střední školství bude v budoucnosti hrát ještě důležitější roli. Ministři školství v letech 1945-47 pocházeli ze socialistického tábora a snažili se prosadit svobodné veřejné vzdělání na všech úrovních.

Školní nebylo tak důležité, dokud se na střední školy hlásili členové buržoazie, nyní se ale stalo financování škol důležitým elementem. CVP-PSC chtěla posílit křesťanské fondy existujících veřejných škol a limitovat růst potenciálního veřejného školství. Na obzoru se znovu objevila náboženská bitva. CVP-PSC argumentovala svobodou vyznání a rovnosti. Katolíci rodiče by měli mít právo poslat své děti do podporované soukromé školy.

V této důležité bitvě se mohli katolíci opřít o extrémně silný a soudružný katolický pilíř. Uprostřed pilíře stála církevní hierarchie, která

byla takto schopná kontrolovat ostatní organizace. Všechny byly velice úzce propojeny a členství v nich se překrývalo. Katolické školství zde bylo klíčovou proměnnou.

Katolický požadavek za zvýšení příspěvků byl součástí programu CVP-PSC již v roce 1945. Strana stanovila podporu pro soukromé technické školy jako podmínku její účasti ve Spaakově vládě v roce 1947. První školská krize postihla vládu v dubnu 1948, ale byla vyřešena zvýšením příspěvků pro soukromé technické školy. Kongres CVP-PSC v roce 1948 jasně prohlásil, že katolíci budou požadovat příspěvky pro všechny soukromé školy a v roce 1949 a 1950 při volební kampani se školství stalo za královskou otázkou druhým nejdůležitějším volebním tématem.

Ve volbách roku 1950 získali katolíci parlamentní většinu a ministrem školství se stal Pierre Hamel (1950-1954), kterému se v červnu 1950 podařilo zdvojnásobit příspěvky pro soukromé střední školy. Výsledkem bylo zvýšení planů učitelů a pokles školného. V soukromém školství působili většinou učitelé bez adekvátního vysokoškolského titulu (jednalo se především o mnichy-učitele). Sedm let praxe je dostatečně kvalifikovalo pro toto povolání.

Další nové školní zákony v letech 1952 a 1953 spojily výši příspěvků na počtu žáků v katolických školách. Vznik veřejných škol byl za ministra školství Harmela ještě více omezen. Vznik těchto škol musely schválit provincie a i město, čímž se stalo rozšíření počtu veřejných technických škol téměř nemožné. Byla rovněž vytvořena Rada pro školské otázky, v níž měli většinu katolíci, a která schvalovala návrhy školské legislativy a doporučení pro vzdělávací programy.

Volnomyšlenkáři považovali Harmelovu legislativu za vyhlášení války. Neptestovali proti principu příspěvků na soukromé školství, ale proti jejich velikosti. Považovali to za katolickou snahu udržovat veřejné vzdělání chudé a sekundární. I když chtěli reagovat silně, byli volnomyšlenkáři oproti katolíkům velice slabí. Chyběla jim organizační jednotka a okupace za druhé světové války měla na jejich sdružení a nadace velice špatný vliv. Volnomyšlenkáři byli rozptýleni mezi liberály, socialisty a komunisty, což ještě zhoršovalo jejich politickou sílu, protože komunisté v této otázce brzy rezignovali. O soudružný pilíř se mohli opřít jen socialisti. Liberálové se zdáli mnohem slabší a jejich pozice vrtější, ale stále měli podporu části mas. V otázce vzdělání byli samozřejmě liberálové

mnohem elitističtější než socialisté a tak se jejich společný školský program redukoval na minimální verzi.

Jejich prvním úkolem bylo spojit své síly a zorganizovat odpor proti katolické dominanci. Aktivní roli v této fázi hrály humanistické organizace a vzdělávací unie. Změny ve školství podpořili i svobodní zednáři, ale ti neměli v Belgii nijak silnou pozici. Členství v této alianci stouplo na několik tisíc a jejich ideje se šířily v podstatě celým politickým spektrem.

Profiklerikální skupiny začaly pořádat demonstrace a organizovaly protestní akce. Nejvíce svých snah soustředily na volební kampaň v roce 1954. Vyuplatilo se to, protože socialisté a liberálové překonali katolickou většinu v parlamentu. Achille Van Acker vytvořil socialisticko-liberální koalici, která zůstala u moci do voleb v roce 1958 a která byla založena na antiklerikalismu. Nová vláda zavedla radikálně odlišnou politiku ve školství než předchozí vláda.

Ministr školství Louis Collard okamžitě zahájil práci na revizi školských katolických zákonů. Jako první byla zrušena Rada pro školské otázky. Ve školách byla zajištěna možnost volby mezi vyučováním náboženství a nenáboženské morálky. Stát rovněž získal právo na ustavení autonomní veřejné základní školy. Tyto reformy se nedotkly nijak výrazně financování soukromých škol, ani platy učitelů se nezměnily. Platy však byly vypláceny přímo učitelům, aby se zajistilo, že soukromé školy nebudou používat tyto fondy pro jiné účely.

Stát se postavil na ochranu učitelské profese, když se vysokoškolské diplomy se staly mandatorními pro výuku na základních a středních školách. V tomto období dramaticky vzrostl počet státních škol. Malé školy byly restrukturalizovány, což se dotklo především katolického středního školství, protože až 43% těchto škol mělo méně než 100 studentů.

Tato opatření přiváděla katolíky do varu a nová opatření situaci ještě zhoršovaly. Následovalo propuštění 110 prozatímních učitelů s katolickým titulem a došlo k omezení rozpočtů pro soukromé vzdělání.

Katolíci považovali toto rozhodnutí za provokaci a katolický pilíř zmobilizoval kampaň proti liberální socialistické vládě. V čele tohoto odporu stál Theo Lefevre, vůdce Národního výboru pro svobodu a demokracii, což byla skupina, která zahrnovala vůdce a poslance za CVP-PSC z katolických organizací. Také biskupové protestovali a vytvořili Školní a rodinný fond. Z katolického tábora se vytvořilo masové protestní hnutí, které využívalo všech legislativních i neparlamentních možností pro dosažení svého cíle. V roce 1955 dvakrát vyšly do ulic desítky tisíc

demonstrantů. Katolické kostely vyvěšovaly černé vlajky. Nejvíce demonstrantů pocházelo samozřejmě z Flander. Přes dva miliony lidí podepsaly petici proti liberálnímu školním reformám. Školní stávky, nespoupracování při oficiálních příležitostech, bojkot státních sportovních úctů a produktů volnomyslnářských organizací a firem, vytvářely stále větší tlak na vládní koalici.

Školská otázka se stala nejdůležitějším tématem volební kampaně v roce 1958, ve které prohrála vládní koalice a zvítězili katolíci, kteří získali 104 míst v poslanecké sněmovně (předtím 95), a absolutní většinu v senátu. Znamenalo to těšnou většinu v parlamentě, a tím i vytvoření katolické vlády. Vůdcem nové vlády se stal Gaston Eyskens za podmínek, že se bude snažit o vytvoření kompromisního řešení školské otázky.

Za této situace se rozhodly levicové a pravicové strany složit zbraně. Nakonec všechny politické strany ukázaly politickou vůli ukončit školskou válku. Katolíci si uvědomili, že aby prosadili zrušení Harmelových zákonů, potřebovali by absolutní většinu. Socialisté již nechťeli spolupracovat s liberály. Liberálové chtěli spolupracovat s katolíky, ale nejprve museli vyřešit problém školní války. Byla vytvořena speciální procedura pro vyřešení tohoto problému. Straniční vůdci odsunuli nátlakové skupiny a poslance stranou, sestavili společnou vzdělávací radu a vyjednali kompromisní řešení. Jejich kompromis vyústil 6. listopadu 1958 ve vytvoření Školské dohody (též Školní pakt), která měla zodpovídat za celý školní systém. Parlament Školskou dohodu ratifikoval 29. května 1959.

Kompromis byl založen na principu rodičovské volby. Rodiče měli posílat své děti do školy podle své ideologické volby a v rozumné vzdálenosti od domova. Kromě toho bylo povoleno rozšířit veřejné školství, zatímco státní příspěvky měly zajistit, že soukromé katolické školství bude zdarma. Platy a management fondů měly být garantovány státem. Veřejné školy zůstaly neutrální a měly mít ve svém programu zahrnutu mandatorní volbu mezi kurzy náboženství a bezkonfesionální morálky. Stát nad těmito školami přebíral přímou kontrolu a financování.

CVP-PSC využily Školní pakt pro rozšíření a expanzi dominance katolických škol. Katolický podíl ve školství vzrostl ve Flandrech z 59,9% v roce 1960 na 66,7% v roce 1972, zatímco veřejné školy měly podíl pouze 17,6%. Ve Valonsku se katolíci na středním školství podíleli 42,4%.⁵

⁵ Witte, Els et al.: *Political History of Belgium. From 1830 onwards*. Brussel 2000.

VIII.1.5. Jazykové zákony a jazyková hranice

Jazykové zákony z let 1962 a 1963 se staly východiskem pro změny belgické ústavy v roce 1970. Tyto zákony byly výsledkem práce tzv. Harmelova centra (Centrum van onderzoek voor de nationale oplossing van de maatschappelijke, politieke en rechtskundige vraagstukken van de verschuillende gewesten van het land). Práce tohoto centra byla zakončena v zákoně č. 940 z 3. května 1948.

Zákonem č. 15 ze 24. července 1961 dosáhli Vlámové zrušení jimi kritizovaného jazykového sčítání lidu. Tímto sčítáním se zjišťovalo, kolik lidí v Belgii hovoří nizozemsky, kolik francouzsky a kolik německy. Poprvé bylo toto sčítání provedeno v roce 1846 a kontrolovala ho Ústřední sčítací komise. Pokud alespoň 30% obyvatel obce hovořilo jiným jazykem, mohla obce změnit úřední jazyk. Sčítání se tak stalo politickým nástrojem. Výsledky sčítání byly proto často zpochybnovány.

Jazyková hranice byla vytyčena zákonem č. 12 z 8. listopadu 1962 a regulace použití jazyků v administrativě byla zakončena v zákoně ze 30. července 1963.

Jazyková hranice prochází Belgií od východu na západ, k její poslední změně došlo při čtvrté ústavní reformě, která rozdělila provincii Brabant na Vlámský a Valonský Brabant. V podstatě od roku 1962 kopíruje tato linie hranice provincií.

Díky jazykovým zákonům je země rozdělena na 4 jazyková území (jazykové regiony), 3 jednojazyčné a jedno dvojjazyčné. Jsou to nizozemsky hovořící oblasti (Antverpy, Limburg, Brabant, Východní a Západní Flandry, oblast Halle-Vilvoorde a oblast v okolí univerzitního města Leuven), francouzsky hovořící oblasti (provincie Luvemburg, Namur, Liège a Hainaut) a německy hovořící oblasti (25 měst ve východní části provincie Liège), v nichž bylo použito jazyka stanoveného podle většinového principu. Hlavní město Brusel bylo rozděleno do 19 municipalit a je to jediná oblast, kde si jsou holandština a francouzština rovný.

K Bruselu bylo kromě toho přiřazeno šest dalších municipalit, ve kterých platí tak zvaná doplňující opatření. Patří sem Wemmel, Wezembeek-Oppem, Rhode-Saint-Genese, Kraainem, Drogenbos a Linkebeek. Doplňující opatření jsou opatření pro ochranu menšin podél jazykové hranice a ve výše zmíněných obcích. V podstatě se jedná o možnost jednat na úřadech a vykonávat většinu administrativních činností v mateřském jazyce a také názvy ulic a ukazatele cest jsou v dané obci dvojjazyčné. Ve většině těchto obcí jazyková doplňující opatření fungují

bez problémů. Vážnější spory se objevují pouze v obcích okolo Bruselu. V některých z nich dokonce existuje frankofonní většina.

Toto územní rozdělení bylo zakotveno v ústavě v roce 1970, podle které bylo stanoveno, že každá municipalita patří do jedné ze čtyř jazykových oblastí. V ústavě byla rovněž zakotvena jazyková hranice, která může být změněna pouze speciální procedurou (čl. 4 Ústavy). Situace, která panuje v Belgii, kdy „obyvatelstvo části státu je homogennější než v celé federaci“⁶ je nazývána *inkongruentním* federalismem. V Belgii měl homogenizační proces navíc vzrůstající tendenci. Jediná jazyková oblast, ve které nemůžeme pozorovat homogenizační proces, je samozřejmě Brusel, která je dvojjazyčná a stala se tak domovem obou jazykových a kulturních komunit.

VIII.1.6. Problém Voeren–Les Fourons

Po druhé ústavní reformě se v osmdesátých letech projevila nedořešenost stanovení jazykových hranic. Země se změnila v ekonomických problémech a katolicko-liberální koalice Wilfrieda Martense se proto snažila odsunout jazykovou tematiku mimo politickou agendu, aby se soustředila na vyřešení ekonomických problémů země. (Belgie měla tehdy prokazatelně největší státní dluh v Evropě.) Tím rychleji se však projevovaly důsledky jazykového problému v obci Voeren–Les Fourons.

Valonské Les Fouron se staly Voeren v okamžiku, kdy půl tuctu osamocených farem bylo transformováno z provincie Liege do Limburgu přes jazykové hranice v roce 1962. Stalo se tak na popud samotných starostů jednotlivých obvodů Les Fouron, kteří zaslali „dopis ministru vnitř, ve kterém prohlašují, že Voeren je vlámské a takové má zůstat.“⁷ Od té doby se stalo Voeren problematickým bodem jazykových hranic. V zápětí vznikla občanská iniciativa „Retour á Liège“ (Návrat k Liège), která získává ve volbách většinu hlasů.

Přesto nikdy doposud nebyl tento region tolik citlivý na politická témata jako v letech osmdesátých. Při místních volbách zvítězila kandidátka- Návrat k Liege, vedená José Happartem. Happart, který

⁶ Aten, André, et. al: *Federalisme. Staatkundig, politiek en economisch*. Antwerpen 1994, str. 151.

⁷ Istendael Van, Geert: *Belgický labyrint*. Praha 1998, str. 279.

striktně odmítal mluvit holandsky, se stal kandidátem na starostu ve vlámské obci. Ústavní reforma v roce 1970 dala jasně najevo, že administrátoři ve vlámských obcích musí umět a jednat v holandštině. Frankofonové argumentovali tím, že v systému všeobecného volebního práva by se neměla stát znalost vlámského jazyka podmínkou pro zařazení na kandidátní listinu. Vlámové tvrdili, že jazyková hranice je neporušitelná. Brzy se stal Happart symbolem sporu mezi Vlámky a Valony. Nějvíce populárním se stal ve Valonsku. Socialistická valonská strana dala Happartovi dokonce prominentní místo na své volební listině a Happart byl zvolen do Evropského parlamentu.

Do roku 1983 byla vláda schopna lingvistické problémy kontrolovat, ale po tomto roce již nebylo možno Happarta nadále přehlížet. Martensova vláda se pokusila přesunout Voeren zpátky do frankofonní provincie Brabantu a zajistit pro vlámské obyvatele doplňující opatření jako měly některé obce v Bruselu. Tento pokus vyvolal bouři vlámských protestů a tato myšlenka byla rychle potlačena.

Vlámské radě byl poté předložen návrh na mandatorní znalost holandštiny pro obecní administrátory. FDF přišla s návrhem svobodné volby jazyka. Rada státu ale rozhodla, že zvolení Happarta bylo nezákonné, Arbitrážní soud toto rozhodnutí v roce 1986 potvrdil. Prohlásil, že teritoriální princip zahrnutý v ústavní reformě v roce 1970 dává povinnost vlámským autoritám ve Flandrech umět holandsky, ale nemůže to být stanoveno jako volební podmínka. Rada státu zhodnotila tuto problematiku a anulovala Happartovo jmenování. Politické klima ve vládě se přiotříflo a ministr vnitř Charles Ferdinand Nothomb odstoupil. Dnes je v této obci volena obecní rada, ve které starosta je vybrán z většinové strany a rada samotná je tvořena jak většinou, tak i opozicí.

Problém zvolení Happarta vyvolal zhoršení jazykové situace i v šesti obcích kolem Bruselu, které patřily do Flander. Platila zde tzv. doplňující opatření. Ve volbách tam vždy získávaly velkou většinu frankofonní strany. V těchto obcích tedy působili starostové a radní, kteří neuměli hovořit holandsky. Také zde bránili frankofonové své právo užívat svůj jazyk. Situace se vyhrtila v roce 1987 zvolením starosty Caparta. Státní rada jeho volbu anulovala. Vláda se snažila dosáhnout kompromisu v této oblasti, ale musela čelit odporu ze strany Valonů. Nakonec byla nucena na podzim roku 1987 odstoupit.

I když svou roli ve vládní krizi roku 1987 hrály i socio-ekonomické otázky, tato krize prokázala, že jazykové problémy si ještě stále vyžadují

další ústavní řešení. Přechodná vláda připravila návrh ústavní reformy a koaliční rozhovory před volbami se točily především kolem otázky federalizace státu, vyřešení problémů kolem Bruselu a Happarta a Caparta.

Konečného řešení se tyto jazykové otázky dočkaly v roce 1989 po schválení ústavní reformy. Jazykové oblasti se dostaly pod správu svých municipálit a ne národní vlády. Ve Flandrech získaly pravomoc odvolat každého starostu nebo radního v případě jazykové nekompetence. To znamená, že Happart se stal symbolem minulosti. Zavedení proporčního zastoupení a zakotvení rozhodování podle konsensu v radě měst a obcí zajistily vlámským menšinám opravdovou moc.

Frankofonní výhody ve formě doplňujících opatření byly v obcích kolem Bruselu zachovány. Řádní měli být voleni přímou volbou, přičemž volba samotná se stala nevýratitelnou, ať už byli znali jazyka regionu nebo ne. Byl sestaven poradní orgán provinčních vlád, který umožnil valonským představitelům vytvářet tlak při řešení problému Voeren. Občané z Voeren měli právo volit při národních nebo evropských volbách ve valonském Verviers.

VIII.2. Hlavní aktéři procesu federalizace

Belgie je v otázce působení nátlakových skupin na politiku a jejich vztahu k politickým stranám zemí veskrze unikátní. Tomuto tvrzení přispívá fakt, že belgická společnost je stále poměrně do velké míry pilarizovaná, i když tento systém byl v posledních letech velmi kritizován. Nátlakové skupiny se v Belgii liší podle toho, zda jsou součástí některého z pilířů belgické společnosti nebo ne. Ty, které nejsou „pilarizovány“, mají pouze marginální vliv. Pilarizované nátlakové skupiny se aktivně podílejí na procesu výběru kandidátů a většina poslanců zůstane i po zvolení ve svých postech v těchto organizacích aktivní. Kromě toho tyto skupiny poskytují poslancům své zdroje. Tyto skupiny tedy neodpovídají tvrzení, že „nátlakové skupiny se snaží ovlivnit lidi, kteří jsou u moci, nikoli však dostat k moci své vlastní lidi.“⁸

⁸ Novák, Miroslav: *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha 1997, str. 19

VIII.2.1. Pilíře belgické společnosti

VIII.2.1.1. Pilarizace společnosti a nátlakové skupiny:

Existující náboženské, sociálně-ekonomické a jazykové rozpory se v Belgii ztělesnily ve vytvoření pilířů, tedy v proces „pilarizace“ společnosti. Toto bylo jedním z nejdůležitějších a základních znaků belgického politického systému do 60. let 20. století.

To, co posiluje roli nátlakových skupin v belgickém politickém systému, je právě pilarizace belgické společnosti neboli *konsociální* charakter belgické společnosti. V těchto tradičních pilířích mají hlavní slovo politické strany, jejichž ideologie plní sjednocující funkci. Tyto strany kolem sebe soustřeďují celou širokou síť organizací jako jsou např. odbory, farmářské sdružení, vzdělávací a zdravotnické sítě, tisk a sociální organizace, atd. V podstatě lze říci, že tyto pilíře provázejí život Belgičanů od narození po stáří a dotýkají se všech jeho aspektů.

Tento fakt se projevuje i v tom, že poslanci v parlamentu mají většinou jednu z čelních pozic v některé organizaci z jejich pilíře. Jsou touto organizací sponzorováni a prosazují její zájmy v debatách v jednotlivých parlamentních skupinách. V roce 1964 „čtyři z deseti členů parlamentu tradičních stran měli vedoucí postavení v některé ze sociálně-ekonomických nátlakových skupin dříve, než se stali poslanci.“⁹

VIII.1.2. Křesťansko-demokratický pilíř

Katolický pilíř se vyznačuje velice úzkou instituční sítí a fungoval do 60. let 20. století pod dohledem biskupů. Bývá nazýván „čítadelou“.¹⁰ Katolická pilířová struktura zrcadlí „tendenci odpovídat na problémy organizovaným řešením.“¹¹

Katolická církev hrála významnou roli v belgické politice již před vznikem samotného belgického státu. Katolické náboženství sloužilo jako systém společných hodnot a symbol jednoty vůči protestantskému severu. Zajímavé je, že v belgické revoluci se spojily dvě poněkud kontroverzní skupiny - katolíci a liberálové. Katolíci se podepsali i na tváři první

⁹ De Winter, Lieven: *Parliament and Government in Belgium: Prisoners of Partitocracy*. Norton, P. (ed.): *Parliaments and Governments in Western Europe*. London 1998, str. 51.

¹⁰ Boudart, M., Bryssinck, R. (ed.): *Modern Belgium*. Palo Alto 1990, s. 44.

¹¹ Boudart, M., Bryssinck, R. (ed.): *Modern Belgium*. Palo Alto 1990, s. 45.

belgické ústavy. Zasadili s o to, aby v této ústavě bylo zakotveno právo na vzdělání, svoboda sdružování a svoboda vyznání.

Od té doby začali katolíci soupeřit o moc s liberálním hnutím, které se jim stalo v devatenáctém století protipólem. Specifikem belgického katolicismu je, že v první ústavě nebyla striktně oddělena církev od státu, naopak katolická církev v této zemi přijala a akceptovala principy demokracie, což je pro tuto instituci více než revoluční krok.

Jako první si politickou stranu dnešního typu založili v roce 1846 liberálové. Katolíci přistoupili k založení politické strany až později. Společně tyto politické strany tvořily nejsilnější politickou skupinu v zemi. Nejstarším elementem belgického pilíře jsou nemocnice a kliniky. Církev se vždy vyznačovala péčí o nemocné a handicapované. Tyto nemocnice jsou financovány systémem sociální bezpečnosti a jejich provozovatelé bývají často mešní řády.

Druhým základním elementem katolického systému jsou školy. Jedná se o školy základní, střední a vysoké. Současná situace ve školství je řešená tzv. Školním paktem, díky kterému je vyřešeno i financování katolických škol. Druhá událost, která ovlivnila katolický pilíř, bylo rozdělení katolické univerzity v Leuven.

Kromě školství a zdravotní péče zahrnuje katolický pilíř také síť pojišťovacích společností. Tyto všeobecně prospěšné společnosti začaly působit již v 18. století a v devatenáctém století se orientovaly i na skupinu farmářů a dělníků. V roce 1906 se sloučily katolické společnosti v celonárodní alianci- Alliance nationale des Mutualités Chrétiennes. Tato organizace funguje dodnes a zastrešuje mnoho svých poboček.

Další složkou katolického pilíře jsou odbory. Pro katolickou církev nebylo přirozené zpočátku starat se o záležitost dělníků a farmářů, a proto se v rámci jejího pilíře vytvořily katolické odbory až mnohem později. Belgie je země s nejvyšším počtem pracujících aktivních v odborech.¹² Nejsilnější organizací je Křesťánsko demokratická odborová unie. Až v 60. letech 19. století, kdy první internacionála dala dělnickému hnutí antiklerikální a socialistický charakter, si začala církev vytvářet vlastní odborové organizace. V současné době jsou tyto sjednoceny v Confédération des Syndicats Chrétiens (Algemeen Christelijk Vakverbond).

¹² De Winter, Lieven: *Belgium: Insider Pressure Groups in an Outsider Parliament*. Norton, P. (ed.): *Parliaments and Pressure Groups in Western Europe*. London 1999, str. 89.

Další organizace zahrnuté v katolickém pilíři a financované církví jsou Vlámský všeobecný křesťanský svaz zaměstnavatelů (Flemish Algemeen Christelijke Werknemersverbond) a jeho valonský protějšek Wallon Mouvement Ouvrier Chrétien, které nejen organizují své členy a příznivce, ale prosazují i jejich politické zájmy. Na venkově plní stejnou funkci zemědělské ligy- Boerenbond a Alliance Agricole Belge. Tyto organizace zajišťují svým členům kompletní servis služeb, včetně pojištění, marketingu, poskytování úvěrů a již zmíněnou politickou reprezentaci.

V meziválečných letech se poprvé objevily agentury Katolické akce (Action Catholique), jejímž cílem je apoštolská činnost, tedy šíření víry a křesťanských principů mezi mládeží, studenty atd., kteří se sdružují např. v Jeunesse Ouvrière Chrétienne, Jeunesse Agricole Chrétienne, Fédération des Scouts Catholique. Samozřejmě, stejně jako ostatní pilíře má i katolický pilíř svůj tisk- La libre Belgique, De Standaard, Vers L'Avenir, la Cité, Het Volk.

Jádrem katolického pilíře je v současné době bezesporu CVP, vlámská křesťánsko-demokratická strana. Tato strana se obrací ke třem vrstvám belgické společnosti: ke katolickým dělníkům, farmářům a střední třídě. Katolický pilíř je vysoce organizovaný a společně s katolickými zdravotnickými zařízeními, školským systémem a kulturními a společenskými organizacemi tvoří nejsilnější a nejlivnější pilíř v belgické společnosti. CVP je ve Flandrech všemi přidruženými organizacemi považována za jedinou formu politické reprezentace. Všechny tyto organizace se snaží získat pro sebe co nejvíce moci a to se projevuje například při prosazování jejich kandidátů do volebních listin. V podstatě lze říci, že většina poslanců CVP v belgickém parlamentu byla zvolena proto, že je doporučila některá organizace katolického pilíře.

Valonská část katolického pilíře je již méně organizována. Jejím jádrem je PSC, valonská křesťánsko-demokratická strana. Po sporech mezi konzervativním a dělnickým křídlem, které ohrozily existenci této strany, jsou frakce podstatně formálně zakázány. V podstatě lze říci, že dnes existence sociálně-ekonomických skupin v PSC se omezuje na neformální a méně institucionalizované kontakty. Mezi poslanci PSC se tedy najde mnoho těch, kteří nemají formální ani neformální kontakty k valonským katolickým organizacím.

Současná změna v postavení církve v rámci katolického pilíře a v celé společnosti byly vyvolány několika faktory. Prvním z nich je proces deklterikalizace společnosti. Znamená to, že biskupové a jiní církevní

činitelé již nezasahují do politického života země v takové míře, a věřící si mohou rozhodnout, jaký politický směr budou podporovat. Slabší postavení církve se např. odrazilo vzrůstem počtu věřících v řadách voličů liberální strany nebo ekologických stran. Co se ale nezměnilo, naopak ještě posílilo, je počet těch, kteří využívají služeb katolických organizací. Vysoká kvalita jejich služeb zapříčinila, že jich využívají jak katolíci, tak i jinověrci nebo bezvěrci.

Postavení katolického pilíře a především katolické církve v belgické společnosti bylo samozřejmě ovlivněno i kulturním a sociálním vývojem. „Je správné říci, že těžiště belgické společnosti se posunulo z katolicismu na sociálně kulturní křesťanství.“¹³

VIII.2.1.3. Socialistický pilíř

Nátlakové skupiny uvnitř socialistického pilíře nejsou natolik soutěživé jako ty v katolickém pilíři, protože téměř všechny náleží k dělnickému socialistickému hnutí. Socialističtí poslanci bývají členy všech nebo těch nejdůležitějších organizací socialistického pilíře. Do konce 70. let byla dokonce účast v těchto organizacích podmínkou. Po kandidátech na mnoho postů bylo požadováno minimálně 5 let členství ve straně, stejně jako členství v Socialistické odborové unii a v Socialistickém zdravotním pojišťovacím fondu. Stejně tak některé kandidátky požadovaly předplatné stranických novin, úřad v politické straně, děti raději ve státní než v soukromé, tedy katolické, škole, vysokou úroveň aktivity v politické straně, pojištění u socialistické pojišťovací společnosti, členství manžela/manželky v politické straně, odborové unii, zdravotní pojišťovně, členství dětí v mládežnické stranické organizaci.¹⁴ Znamenalo to tedy velice úzké integrování rodiny kandidáta do socialistického pilíře. V současné době tomu již tak není.

¹³ Boudart, M., Bryssinck, R. (ed.): *Modern Belgium*. Palo Alto 1990, str. 49.

¹⁴ De Winter, Lieven: *Belgium: Insider Pressure Groups in an Outsider Parliament*. In: Norton, P. (ed.): *Parliaments and Pressure Groups in Western Europe*. London 1999, str. 107.

VIII.2.1.4. Pluralizace a sekularizace společnosti

Školní pakt měl dalekosáhlý vliv na celý belgický politický systém. Nejlepším příkladem pro nás může být liberální strana. Tato politická strana od dob druhé světové války poměrně rychle upadala a procento jejích voličů se jen stěží dostávalo do relace dvojmístných čísel. Od doby, kdy došlo k podepsání Školního paktu, byli liberálové připraveni změnit a posílit svou politiku. Zmírnili svůj antiklerikalismus a otevřeli se vůči tvorbě koalic s katolíky a soustředili svou politiku především na otázky ekonomického liberalismu a anti-kolektivismu.

Strana změnila svůj název v roce 1961 na Stranu svobody a pokroku Partij van Vrijheid en vooruitgang- Partij de la Liberté et du Progres (PVV-PLP). Tato změna zapůsobila. Byli schopni přitáhnout zájem křesťanských liberálů a počet jejich míst v Poslanecké sněmovně stoupl z 20 v roce 1961 na 48 v dalších 4 letech. V roce 1968 se polovina jejich voličstva hlásila ke katolickému náboženství. Tato situace výrazně oslabila pozici volnomyšlenkářů v této straně. Změna směru se posílila, když se dostal k moci ve Vlámské PVV Guy Verhofstadt., současný premiér a předseda VLD- Vlámských liberálů a demokratů. Liberálové otevřeli svou politiku více směrem ke katolíkům a vlámským nacionalistům.

Liberálové takto nechali obranu antiklerikalismu a pozice veřejného školství na socialistech. Křesťanská strana ale rovněž přivítala levicové křesťany. Během katolicko-socialistické vlády Spaak-Lefevre oba pilíře spolupracovaly. Předseda socialistů Louis Collard požádal katolíky, aby opustili strukturu svého segmentu a otevřeli se. Tato myšlenka se ujala především u odborových hnutí.

Politický vývoj posunul na okraj stranických struktur volnomyšlenkářská hnutí. Těmto se podařilo institucionalizovat se v roce 1951 v Humanistickou unii a v roce 1971 v Unii volnomyšlenkářských asociací. Parlament schválil financování těchto organizací v roce 1980 a v roce 1994 se jim dostalo ústavního uznání.

Od poloviny 60. let byl katolický pilíř ovlivněn také sekularizací. Pokrok ve společnosti byl založen na racionálních technologiích a evidentní byla samozřejmě rostoucí automatizace v průmyslu, vzrostly platy a produktivita. Tolerance a antiautoritativní nálada se obrátila proti katolické autoritě a náboženskému nátlaku. Média, zvýšená zaměstnanost žen, komerční zábavní průmysl, zaměření pozornosti na rozvojový svět a vznik environmentálních skupin také narušovaly organizovaný katolicismus. Postupně poklesl počet lidí, kteří se otevřeně hlásí ke

katolicismu, kteří přestali chodit v tak velké míře na bohoslužby. Výrazný pokles počtu aktivních katolíků se však nedotklo na vyšší státních příspěvků katolické církvi, protože hlavním kritériem pro jejich výpočet byl počet lidí žijících v dané křesťanské obci. Sekularizace se projevila také na vzrůstu počtu pluralistických stran a také v církevních školách, kde stále stoupala poptávka po světských učitelích. V 60. a 70. letech již byla v katolickém pilíři skupina lidí chodících na bohoslužby menšinou.

Paradoxně se tento pokles neprojevovalo na členství v pilířových organizacích. Naopak vzrostl počet členů odborů, školského a kulturního sektoru, a to především ve Flandrech. Sociologové tento fakt vysvětlují pojmem *sociálně-kulturní katolicismus*. Hodnoty křesťanství jsou srovnávány s hodnotami západní společnosti a lidskosti. Tedy katolická identita, kterou garantuje členství v tomto pilíři, dává členům pocit morální a sociální nadřazenosti. Stejně tak katolický smysl pro třídní spolupráci, solidaritu mezi kapitálem a prací a jeho preferování ekonomiky volného trhu se shodovaly se sociálně ekonomickým modelem. Došlo k další centralizaci a koordinaci mezi jednotlivými organizacemi pilíře, a tak se stal život mnoha rodin na něm přímo závislý.

1.1.2.2. Politické strany

Vznik rozličných politických stran je považován za jedno z kritérií demokracie. Politické strany jsou produktem formování národního státu a jsou nositeli sociálně-ekonomických konfliktů. Tak tomu je i v případě belgického politického systému. Zde se jako první zformovaly dvě politické strany, katolíci a liberálové, které se svorně ve formě hnutí podílely na vytvoření samostatného státu a jejich politická rivalita se stala jedním ze základních znaků dalšího vývoje belgického politického systému. Největší změny v systému politických stran najdeme v Belgii v období po druhé světové válce. Do té doby se na rozdělení politické moci podílely především uvedené tradiční politické strany a socialisti.

V 70. letech, jak již bylo zmíněno, se velké politické strany rozdělily podle etnických linií na jazyková křídla, navíc od té doby vzniklo několik nových politických stran. Belgický politický systém se tímto výrazně rozšířil, což se projevilo především v počtu zastoupení politických stran v parlamentu, kde se od 70. let pohybuje průměrně deset politických stran. Z tohoto důvodu je stále složitější tvořit jednoduché vládní a parlamentní koalice. Větší počet politických stran v koalici navíc zvětšuje počet

ministerstev. Složitý je i proces tvorby vlády. V letech 1968-1995 vydržely jednotlivé vládní koalice u moci v průměru 74 dní při průměrném počtu 4,5 stran ve vládě.¹⁵

V devadesátých letech 20. století můžeme zaznamenat v belgickém politickém systému nový fenomén: nezanedbatelné rozšíření voličské základny nacionalistických politických stran, a to především Vlámského bloku. Kořeny vzrůstu počtu voličů Vlámského bloku najdeme před několika desetiletími. 60. léta byla pro střední a nižší třídu ve Flandrech léty veskrze úspěšnými. Země prožívala ekonomický rozmach. Vlády začaly povolávat ze zahraničí dělníky (především z muslimské společnosti), kteří se začali usazovat v městských průmyslových centrech. Od roku 1974 však Belgičané začali pociťovat důsledky ekonomické krize a nárůst nezaměstnanosti, která měla samozřejmě největší dopad na střední a nižší třídu. Řada Belgičanů začala chápat imigranty jako své nepřátele, kteří jim berou práci. Tato situace se do roku 1990 nezměnila. S těmito faktory souvisí kořeny vzrůstu Vlámského bloku v letech 1980-1991.

Tato situace významně narušila fungování belgické společnosti. Tradiční náboženské a sociálně-politické bariéry byly narušeny a postupně dochází k procesu tzv. *depolarizace* společnosti, v případě Belgie také nazývané *sekularizací*. Změnil se i tradiční společenský život v Belgii. Jeho hlavním znakem byla politická orientace, která spojovala belgickou společnost. Politické strany postupně ztrácí kontrolu nad konflikty ve společnosti. „Potenciální oběti sociálního vyloučení si vytvořily specifickou formu ideologie na individuální rovině. Toto je zejména vyjádřeno v negativním postoji vůči imigrantům, u nichž může být vyloučení spojeno s viditelnými odlišnostmi a tímto způsobem je konkretizována hrozba.“¹⁶

Depolarizace se projevila i na formě rozložení politického spektra: „V reakci na rychlé sociální změny a díky jejich nespĺněným přáním se nižší třída viditelně posouvá vpravo, jak hledají obranu svých ohrožených

¹⁵ De Winter, Lieven: *The selection of party presidents in Belgium. Rubber-stamping the nominee of the party elites*. In: *European Journal of Political Research*, Vol. 24, n. 3, October 1993, str. 256.

¹⁶ Swyngedouw, Marc: *National Elections in Belgium: The Breakthrough of the Extreme Right in Flanders*. In: *Regional Politics and Policy*, Vol. 2, No. 3, Autumn 1992, str. 69.

tradičních hodnot a vymožností.¹⁷ Významnou roli hrají v tomto procesu média.

Politické strany hrají v belgickém politickém systému podstatnou roli. Nejdříve významně ovlivnily proces formování belgického státu a jeho vývoj od unitarismu směrem k federalismu. Tradiční strany jsou klíčovou složkou jednotlivých pilířů společnosti. Kromě toho mají politické strany v Belgii významný vliv na formování koaličních vlád. V Belgii jsou nejdůležitějšími aktéry v tomto procesu špičky politických stran a jejich předsedové, zatímco parlamentní skupiny se angažují až na jeho konci.

Pozice předsedy politické strany je nejvyšší pozicí v rámci systému belgických politických stran. Je to mluvčí strany a její hlavní reprezentant. „Je hlavním vyjednávačem strany při koaličních jednáních, nejdůležitější osobou při výběrání členů kabinetu a setkává se každý týden večer před zasedáním kabinetu se svými ministry, aby prodiskutovali agendu kabinetu.“ Kromě toho se předsedové politických stran stali i volebními lídry. Ne vždy je však i nejdůležitějším členem vlády, pokud se strana účastní vlády. V liberálních stranách existuje praxe, že pokud předseda strany přichází do vlády, opouští svůj post předsedy a ponechává ho novým lidem.

VIII.2. 2. 1. Tradiční politické strany Liberální strana

Jedna z prvních skutečných politických stran vznikla právě v Belgii. Jednalo se o liberální stranu - Stranu liberálních reformátorů - Parti réformateur libéral (PRL), která zahájila svou činnost v roce 1846. Jejím cílem bylo přitahovat voličstvo a sloužila jako protiklad sociálnímu tlaku, který na obyvatelích vykonávala katolická církev. Liberálové se vyznačovali především ekonomickou silou a širokým zastoupením ve městech. Byla to strana, která se soustředila na volnomyšlenkářské, vojenské kruhy. V devatenáctém století můžeme nalézt v rámci této strany dvě tendence. Na jedné straně to byli radikálové, antiklerikální zastánci sociálního pokroku a všeobecného volebního práva. Na druhé straně zde

¹⁷ Swyngedouw, Marc: *National Elections in Belgium: The Breakthrough of the Extreme Right in Flanders*. In: *Regional Politics and Policy*, Vol. 2, No. 3, Autumn 1992, str. 70.

byly zastoupeny skupiny nutně ne antiklerikálních a v sociální rovině mnohem více konzervativních liberálů.

Liberálové se do roku 1884 s katolíky střídavě dělili o moc. V roce 1916, po započetí první světové války, se poprvé ocitli v situaci, kdy je potřebovali katolíky jako koaličního partnera, aby získali většinu pro prosazení nutných záležitostí. V meziválečném období byli liberálové významně oslabeni, stali se nejmenší z tradičních stran.

Do současnosti prošla tato strana dvěmi zásadními změnami. V roce 1961 odložili roňsko volnomyšlenkářství a začali se orientovat také na katolické občany. Strana liberálních reformátorů - Parti réformateur libéral PRL se přejmenovala v roce 1961 na Stranu svobody a pokroku (Partij voor Vrijheid en Vooruitgang/Parti de la liberté et du progrès). Její pravcové křídlo se v průběhu následujících let osamostatnilo. Díky změně politického programu strana významně posílila svou voličskou základnu. Ve volbách do parlamentu v roce 1965 získala místo předchozích 20 celkem 48 křesel.¹⁸

V roce 1972 přestala být liberální strana jednotnou stranou, když se její francouzsky a holandsky mluvící křídla prohlásila za nezávislá. Vytvořila se tak Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (Strana svobody a pokroku, PVV) ve Flandrech, která se v roce 1992 přejmenovala na Vlaamse Liberalen en Democraten (Vlámsí liberálové a demokráti, VLD). Přidružili se k ní i umírnění členové Volksunie

Ve Valonsku se strana Parti de la liberté et du progrès (PLP) přejmenovala na Parti réformateur libéral (Liberálně reformistickou stranu, PRL), která se v červnu 1979 se spojila s Liberální stranou (Libérale Partij/Parti Libéral, LP-PL), která se vytvořila jako bruselská pravcová strana v roce 1973.

Katolická strana

Katolické hnutí se přeměnilo ve vlastní politickou stranu až v roce 1884, prakticky až 38 let po liberálech. Na první pohled by se to mohlo zdát udivující. Belgičtí katolíci byli po celou dobu podporováni ze strany katolické církve a papežského stolce a tehdy ještě necitili potřebu se politicky organizovat. Po první školní válce v devatenáctém století však bylo jasné, že je nutné vytvořit politickou stranu. Nově vzniklá Katolická

¹⁸ Řichová, Blanka et al.: *Komparace politických systémů II.*, Praha 1999, str. 40.

strana byla v prvé řadě zaměřena tak, aby prohloubila roli katolické církve a katolické bohoslužby v Belgii. Stejně jako později měla katolická strana největší procento voličské základny v katolických a tehdy převážně zemědělských Flandrech. V počátečním období byla rozdělena na dva tábory. Na jedné straně to byli liberální katolíci, kteří bránili moderní svobody a ústavu. Na druhou stranu to byli ultramontáni, kteří byli silní představitelé linie, kterou určoval Řím.¹⁹ Po vydání encykliky *Rerum Novarum* v roce 1891 vznikl rozpor mezi konzervativci a křesťanskými demokraty. V meziválečném období byla katolická strana nejsilnější belgickou politickou stranou. Jako reakce na ekonomickou krizi a vývoj ve společnosti se v rámci strany vytvořilo extremistické pravicové křídlo.

Katolíci nevyšli z druhé světové války jako jednotný blok. Hnutí se muselo v poválečných letech vyrovnat s diskreditací vlámského hnutí během druhé světové války, v němž mělo velkou část své voličské základny. Strana začala posilovat až poté, co studená válka začala podkopávat postavení belgické komunistické strany. Polarizace mezi katolíky a antiklerikálními silami však přetrvávala až do konce 50. let.

V srpnu 1945 se konal zakládající kongres Křesťanské lidové strany **Christelijke Volkspartij - Parti Social Chretien**. Od srpna 1945 do března 1947 byla tato royalistická strana dobrovolně v opozici proti vládě, která se skládala ze socialistů, liberálů a komunistů. Nový křesťanský program byl plný termínů jako reorganizace, jednota, obnova, progresivismus. Strana odmítla autoritářské myšlenky a jazykové problémy se snažila držet stranou, aby ochránila jednotu strany a soudružnost.

Struktura strany zahrnovala celou strukturu společnosti a izkositivě si toto postavení hľadala. Strana byla základnou katolického pilíře. Zároveň chtěla získat co nejvíce veřejnosti ve středu politického spektra, což se nelíbilo církvi. Nespokojenost církve se projevila především poté, co strana prohlásila, že se otevírá každému, kdo uznává křesťanství jako základ západní společnosti, tedy ne pouze věřícím.

V případě katolické strany se impulsem pro rozšíření katolické strany stal spor o rozdělení Katolické univerzity Leuven (Katholieke Universiteit Leuven). V katolické straně se tak vytvořila **Christelijke**

¹⁹ Swyngedouw, Marc, Martiniello, Marco: *Belgische toestanden. De lotgevallen van een kleine bi-culturele democratie*. Icarus/Anthos, Antwerpen 1998, str. 16.

Volkspartij (Křesťanská-lidová strana, CVP), která je nejsilnější politickou stranou ve Flandrech a **Parti Social-Chrétien** (Křesťanskosociální strana, PSC), která je ve Valonsku druhou až třetí nejsilnější stranou. Katolický blok se však nerozštěpil úplně, vytvořila se pouze nezávislá politická křídla, která jsou spojena jednotnou vnitřní strukturou. Od roku 1969 si tedy strana nevolí pouze dva národní předsedy, ale i místopředsedy („wing-presidents“)²⁰, kteří jsou voleni zvlášť v jednotlivých křídlech strany.

Socialistická strana

Belgická socialistická strana se konstitovala v roce 1885 s názvem **Strana belgických dělníků (POB)**. Když se socialismus objevil v Belgii, byl více populární ve Valonsku než ve Flandrech. Valonsko je převážně průmyslové a tak si zde toto hnutí našlo dostatek příznivců mezi dělníky a pracujícími. Belgický socialismus si odvodil svou doktrínu jak od Proudhona, tak i od Marxe. Oponoval jak liberálům, tak byl i proticírkevní. Také belgičtí socialisti se začali organizovat v jednom pilíři prostřednictvím různých organizací: odborů, vzdělávacích institucí, v politické straně atd. Jejím hlavním cílem v prvních desetiletích její existence se stal boj za zavedení všeobecného volebního práva. V meziválečných letech se tato strana podílela na tvorbě téměř všech vlád.

Po druhé světové válce si socialisti museli znovu najít pevné postavení ve své voličské základně. Strana samotná byla vnitřně rozdělena. Existovala zde tzv. Londýnská skupina, ve které se soustředili předváleční politikové, kteří spolupracovali za války s exilovou vládou, a pak skupina mladých radikálů, kteří byli ilegálně aktivní v okupované Belgii a riskovali životy v hnutí odporu.

Mezi oběma skupinami vznikly po osvobození třenic. Radikálové pracovali systematicky během války na struktuře strany a připravovali ji na účast ve vládě po osvobození. V rámci strany vytvořili poměrně silný blok. Londýnská skupina se tolik nestmelila, byli rozděleni i ideologicky, dokonce existovala vzájemná nedůvěra mezi socialisty ve vládě a socialisty v parlamentu. Nedostatek kontaktu se skupinou v okupované Belgii během války způsobil, že měli jen málo co říct k poválečné politice strany. V podstatě ale obě skupiny souhlasily v hlavních bodech poválečné

²⁰ Boudart, M., Bryssinck, R. (ed.): *Modern Belgium*. Palo Alto 1990, s.239.

politiky. Bylo třeba stranu posílit nejen před souborem s komunisty, ale také aby strana sehrála klíčovou roli v poválečné rekonstrukci národa. V roce 1944 strana změnila svůj název na Belgickou socialistickou stranu. (**Parti Socialiste Belge/ Belgische Socialistische Partij, PSB**) ve snaze ukázat, že se její politika mění. Strana se chtěla stát loajálním partnerem v poválečné rekonstrukci ekonomiky a politiky a za to požadovala klíčové politické posty, sociálně bezpečný systém a omezenou státní kontrolu ekonomiky.

Již od roku 1971 se v rámci Belgické socialistické strany začaly konstituovat dvě platformy: podle etnického principu, byli voleni dva předsedové strany. Až v roce 1978 se tato tradiční strana rozdělila podle jazykové linie na **Parti Socialiste (PS)** ve Valonsku a **Socialistische Partij (SP)** ve Flandrech. Obě tyto strany jsou na sobě nezávislé.

VIII.2.2.2. *Ostatní politické strany Zelení*

Belgičtí Zelení se stali v roce 1981 první ekologickou stranou v Evropě, která byla zastoupena v národním parlamentu. V Belgii působí dvě ekologické strany. Ve Valonsku byla založena v roce 1978 strana s názvem **Ecolo (Ecologistes confédérés pour l'Organisation de Luttes Originales, Parti L'écologiste, Ekologická strana)**. **Agalev (Anders gaan leven, Za pestrý život)** se nazývá strana zelených, která vznikla v roce 1982 ve Flandrech. Důvodem tohoto zvláštního názvu je fakt, že „... na volebním lístku může ... nad každou stranou stát nanejvýš šest písmen.“²¹ Obě strany vznikly ze sociálně ekologického hnutí. Zajímavé je to, že kromě ekologických aktivit je jedním z hlavních bodů jejich programu boj proti nenávisti k cizincům. Obě tyto strany jsou od roku 1991 považovány za plnohodnotné partnery do potenciálních koalic.

Komunisti

Parti Communiste de Belgique- Kommunistische Partij van België (Komunistická strana Belgie, PCB-KPB) vznikla v roce 1921. Během druhé světové války došlo k posílení levice, což se nejvíce projevilo na rozvoji této strany. Komunisté si získali svým působením za války mnoho prestiže a sympatií. Její představitelé byli dokonce členy vlády v letech 1946 a 1947. Jejich účast ve vládě byla především výsledkem politiky

²¹ Istendael Van, Geert: *Belgický labyrint*. Praha 1998, str. 234.

tradičních stran, které se snažily integrováním komunistů do vládních koalic neutralizovat jejich vliv. Komunisté v poválečných letech především soutěžili se socialisty o voliče z dělnických vrstev. Od padesátých let se velikost jejich voličské základny podstatně zmenšila, především díky studené válce. Ve valonské části Belgie má Komunistická strana Belgie stejně jako socialisti větší podporu než ve Flandrech.

Nacionalistické strany

Volksunie (Lidový svaz) byla založena v roce 1954 jako politické vyjádření předválečného a poválečného nacionalistického vlámského hnutí. Její volební síla rostla v šedesátých letech a nejvyššího bodu dosáhla v roce 1971 (11% na národní úrovni a 19% na vlámské úrovni)²². Flandry tehdy prožívaly kulturní a ekonomickou revoluci. Poté však již strana takových úspěchů nedosahovala. Jako opoziční strana hrála po dlouhou dobu roli „nátlakové strany“ na vlámská křídla tradičních stran, především na křesťanské demokraty. Do 70. let působila Volksunie jako jediná regionalistická strana, která prezentovala vlámský nacionalismus. Vlády se účastnila v letech 1977-78 a 1988-1991. Od počátků byl součástí programu strany požadavek demokratické reformy unitárního státu a federalismus.

V 80. letech se od této strany oddělilo extrémní pravicové a separatistické křídlo, jehož členové si vytvořili novou politickou stranu- **Vlámský blok (Vlaams Blok)**.

V roce 1977 založila skupina radikálních pravicových extrémistů, kteří odešli z řad Volksunie, novou stranu nazvanou **Vlámská národní strana (Vlaams Nationale Partij, VNP)** a o pár měsíců později jiná skupina bývalých členů Volksunie zakládá **Vlámskou lidovou stranu (Vlaamse Volkspartij, VVP)**. Obě tyto strany se před volbami roku 1979 spojují a vytvářejí nové politické seskupení- **Vlámský blok (Vlaams blok)**.

Tato strana zpočátku nezískávala mnoho volebních hlasů, od poloviny 80. let v ní však došlo k radikalizaci programu, především v otázce imigrace. Rok 1991 však pro tuto stranu znamenal rozhodující průlom. Nejvýznamnějším znakem parlamentních voleb v roce 1991 byla ztráta parlamentních míst tradičních politických stran ve Flandrech. **CVP** a **SP**

²² Lieven de Winter: The selection of party presidents in Belgium. Rubber-stamping the nominee of the party elites. In: *European Journal of Political Research*, Vol. 24, n. 3, October 1993, str. 254.

ztratily každá až 5% hlasů. Největší nárůst hlasů zaznamenala právě strana Vlámů Blok, která dosáhla až o 7,5% hlasů více než ve volbách roku 1987.²³ Překvapením nebyl tak počet získaných hlasů Vlámů bloku jako spíše to, že jeho voliči byli rozprostřeni téměř po celých Flandrech. Nejsilnější je tato strana v Antverpách, kde získali v posledních volbách do Evropského parlamentu 28% hlasů a kde žije mnoho přistěhovalců.²⁴

Vlámův blok se dosud neúčastnil vlády. Ostatní politické strany proti němu totiž uplatňují tzv. politiku „sanitárního kordonu“. V podstatě to znamená to, že žádná politická strana s ním nevstoupí do koalice. Je jasné, že Vlámův blok nikdy nezíská tolik hlasů, aby mohl vládnout sám. Stejně tak dostává tato strana jen velice omezený prostor v médiích. I přesto si uchovává poměrně širokou voličskou základnu.

Programově se řadí Vlámův blok mezi pravicové nacionalistické extremistické strany. V jeho programu a rétorice jeho představitelů se objevují taková témata jako nenávisť vůči imigrantům, nesouhlas s jakýmkoliv kompromisem při řešení jazykové otázky a definitivní vyřešení problematiky postavení Bruselu.

Národní fronta (Front National, NF) byla založena podle vzoru francouzské Národní fronty v roce 1988. Jsou to extrémní valonští nacionalisté. NF navazovala na činnost Fronty mládeže FJ a Strany nových sil PFN. Le Pen ji jako její francouzský protějšek charakterizoval jako stranu „amatérskou, chaotickou a bez solidní základny“²⁵. NF nedosáhla nikdy výrazného volebního úspěchu.

Front Démocratique des Francophones (Francouzská demokratická fronta, FDF) je nacionalistická pravicová valonská koalice, která se vytvořila v roce 1968 jako reakce na volební úspěch vlámůské Volksunie. Strana však v roce 1981 zanikla. Její levé křídlo se seskupilo v Rassemblement Populaire Wallon (Valonské lidové sdružení, RPW). Do roku 1985 se k ní přidali ještě tři valonská seskupení. Strana je spíše regionálně zaměřená, přičemž jazyková otázka pro ni není nijak prioritní.

²³ Swynegodow, Marc: *National Elections in Belgium: The Breakthrough of the Extreme Right in Flanders*. In: *Regional Politics and Policy*, Vol. 2, No. 3, Autumn 1992, str. 64.

²⁴ Krno, Svezozár: *Politické strany krajín západnej Európy* Nitra 1998, s.11.

²⁵ Říchová, Blanka et al.: *Komparace politických systémů II.* Praha 1999, s.45.

VIII.3. REFORMY BELGICKÉ ÚSTAVY

Po schválení jazykových zákonů v letech 1962 a 1963 se problémy společenství urychlily. Výsledkem jejich vyhození se staly revize belgické ústavy v letech 1970, 1980, 1988 a 1993.

Vliv na vyhození situace, které vedlo ke změně ústavy, mělo mnoho faktorů, mezi nimi i média, která jen posilovala povědomí rozdílnosti mezi Vlámů a Valony. Také tradiční politické strany neusilovaly o posílení jednoty a naopak se v průběhu 60. a 70. let rozdělily na dvě křídla. Katolická strana tak učimla v roce 1968, liberálové v roce 1972 a socialisti v roce 1978.

Hlavní osobnost změny ústavy v roce 1970, premiér Gaston Eyskens, (vlámův křesťanský demokrat) ve svém prohlášení před parlamentem 28. února 1970 řekl: „Unitární stát, se svou strukturou a způsobem práce .... je zastaralý. Společenství a regiony musí teď převzít jeho místo v obnovené struktuře státu, která je lépe přizpůsobena vlastní situaci v zemi.“²⁶

VIII.3.1. Reforma roku 1970

Při tvorbě první revize belgické ústavy, která byla schválena na počátku roku 1974, se podařilo najít kompromis při řešení mnoha problémů. Pouze otázka hranic a statutu Bruselu zůstala otevřená. Důvodem pro odsunutí řešení tohoto problému bylo to, že si předkladatelé nebyli jisti získáním dvoutřetinové parlamentní většiny, aby tyto změny v revizi ústavy prosadili. Zároveň se jim díky tomuto kompromisu podařilo prosadit první rozsáhlou ústavní reformu.

Text revize ústavy byl předložen parlamentu již 24. září 1971. Tento parlament však nemohl tuto změnu ústavy schválit. Bylo třeba ho rozpustit a až nově zvolený parlament měl právo tuto revizi přijmout anebo odmítnout.

Při provádění této revize ústavy byly uplatněny dva základní principy, princip *komunitarizace* a princip *regionalizace*. Princip komunitarizace je vyjádřen v rozdělení Belgie na kulturní a jazyková společenství. Komunitarizace se stala reálným vyjádřením snah vlámůského hnutí o uznání jazyka a kulturní identity. Princip regionalizace je vyjádřen ve vytvoření regionů. Regiony jsou vyjádřením snah valonského hnutí, které

²⁶ Alen, André, et. al: *Federalisme. Staatkundig, politiek en economisch*. Antwerpen 1994, str. 155.

vlámskému křesťansko demokratickému politikovi, Jean Lucu Dehaene, se podařilo sjednat dohodu mezi křesťansko demokratickými, liberálními a socialistickými stranami a Volksunie a otevřít jednání o nové ústavní reformě za účelem vyjasnění situace a uklidnění nacionalistických vášní.

Největším problémem bylo samozřejmě vyřešit otázku hranic hlavního města. Této koalici se podařilo nakonec najít i v této otázce kompromis. Nová revize ústavy předpokládala, že se poslanec bruselského parlamentu nemusí vždy chovat v zájmu hlavního města jako celku, ale že může upřednostňovat zájmy svého společenství, a dává tedy bruselskému parlamentu schopnost se podle situace rozdělit na komisi francouzského a vlámského společenství.

Každá tato komise měla rozhodovat o záležitostech, týkajících se vzdělání, kultury a zdravotnictví. Stejně jako valonská menšina na národní úrovni dostala zde vlámská menšina garance zastoupení: dvě z pěti ministerstev v Bruselské vládě, každé rozhodnutí o regionálních záležitostech muselo být schváleno většinou v každé jazykové skupině Bruselského parlamentu. Hranice z roku 1980 byly v podstatě zachovány. Brusel se skládala z 19 municipalit. Do ústavy byly zakotveny jazykové výhody pro šest okrajových oblastí regionu hlavního města, které se staly definitivně součástí Flander. V těchto municipalitách měly být od místních voleb v roce 1988 politické strany reprezentovány v Municipální radě. Přítomnost menšinových vůdců v Radě starších se měla stát nezrušitelnou. Tento systém měl být uplatněn i ve Voeren.

Kromě vytvoření regionu Bruselu byly přesunuty nové pravomoci i již fungujícím regionům a společenstvím. Společenství získaly úplné kompetence v oblasti školství. Regionům byly pravomoci rozšířeny o oblast veřejných prací a průmyslové politiky. Tento přesun pravomoci ztrojnásobil rozpočet regionálních vlád. Belgický region získal na federální vládě v podstatě nezávislou vlastní vládu a přímo volený parlament.

Logickým důsledkem samozřejmě byla snaha získat pro regiony více fiskálních kompetencí. Tento krok by ale znamenal spojit zisky těchto regionů s jejich regionálním představenstvem. Toto by kvůli ekonomické nerovnosti mezi regiony (vzkvétající Flandry a ekonomicky strádající Valonsko) znamenalo pro jih zejmé velké rozpočtové škrtky.

Během jednání o této části reformy se dostaly na veřejnost čísla o obrovských finančních transferech z Flander do Valonska přes centrální bruselské instituce, což vyvolalo ve Flandrech bouře nevole. Bylo tedy zřejmé, že by nebylo dobré předat regionům velké fiskální kompetence.

Výsledkem jednání se stal kompromis ve formě Speciálního finančního zákona z ledna 1989. Regionům a společenstvím byla zajištěna minimální finanční samostatnost. Jejich příjmy měly být definovány vždy jednou ročně na základě stabilních kritérií. Tato kritéria brala v potaz jak ekonomický vývoj, tak i princip solidarity pro ekonomicky slabší region. Nový systém přerozdělování financí měl být uveden v praxi po desetiletém přechodném období, ve kterých měla být přisouzena Valonsku větší ekonomická pomoc a postupně se rok po roce snižovat, až by dosáhla hladiny definované ve zmíněném zákoně.

Zmíněný zákon byl později velice kritizován, protože v podstatě nepředal regionálním autoritám téměř žádnou odpovědnost za jejich finanční a ekonomické výdaje, ale povolil jim s nimi nakládat nezávisle.

Tak se stalo, že v roce 1993, rok po ekonomické recesi, kdy belgická ekonomika nezapomenala téměř žádný vzrůst příjmů, musela národní vláda kvůli tomuto zákonu regionům připsat o pět procent více financí. Aby pokryla tyto výdaje, musela zvýšit daně.³¹

V revizi ústavy v roce 1988 byly také posíleny pravomoci Arbitrážního soudu, který získal moc Ústavního soudu, především v oblasti klíčových článků ústavy. Povinný se stal i systém vytváření dohod o spolupráci mezi regiony a společenstvími v takových oblastech jako veřejná doprava, doprava celkově a rozšiřování vodních cest.

VIII. 3.4. Reforma roku 1993

Ve změně ústavy roku 1988 bylo zakotveno několik reforem, o jejichž způsobu provedení se mělo jednat později. Jedná se o otázky přímé volby členů regionálních parlamentů a parlamentů společenství, reformu národního senátu a parlamentu, předání nových pravomocí a především decentralizace zahraniční politiky.

Nutnost decentralizace zahraniční politiky byla logickým důsledkem nevytvoření hierarchie mezi jednotlivými rovinami rozhodování. Problém je v tom, jak má na mezinárodním poli vystupovat státní jednotka, která má své vlastní pravomoci a autoritu a mezi ní a národní rovinou neexistuje žádná hierarchie. Decentralizace zahraniční politiky státu je velice kontroverzním tématem. Martensova vláda při projednávání této problematiky neuspěla. Vytvoření kompromisu navíc zkomplikoval vzrůst nacionalistických tendencí mezi Vlámky a Valony.

³¹ Deprez, Kas; Vos, Louis: *Nationalism in Belgium*. London 1998, str. 196.

Na podzim roku 1991 se tyto tendence proměnily v poměrně nebezpečnou konfrontaci, díky vládní krizi způsobené problematickým prodejem zbraní do Saudské Arábie. Levicovní vládní koalice tuto lukrativní zakázku odmítala, i přesto, že na ní záleželo přežítí velké většiny zbrojařských továren ve Valonsku. Valonský parlament prohlásil, že vydá exportní licenci, což bylo protíústavní. V létě 1992 po nových volbách a neúspěchu prosadit nový kompromis o ústavní změně se situace vytrouila natolik, že některé složky vládní společnosti začaly požadovat nezávislost Flander.

V září 1992 se novému premiérovi Jean-Luc Dehaenovi podařilo vytvořit kompromis se sedmi politickými stranami: křesťanskými demokraty, liberály a s vlámskými nacionalisty ve Volksunie a vlámskými a valonskými Zelenými, přičemž poslední tři strany byly v opozici. Nakonec 14. července 1993 parlament schválil novou revizi ústavy; především její první článek, který hovoří o Belgii jako o státu federálním, v poměru 143:61 hlasy.³²

V rámci této ústavní změny byla největším krokem vpřed přímo volba poslanců do parlamentů regionů Valonska a Flander. V Bruselu a v německy mluvící komunitě to mu tak již bylo od minulých reform. V souvislosti s tímto krokem byl snižen počet poslanců federálního parlamentu z 212 na 150 a počet senátorů ze 184 na 71. Poslanecká sněmovna získala exkluzivní kompetence pro hlasování o rozpočtech a vyslovení důvěry federální vládě.

Pravomoci senátu byly naopak omezeny, ale byla mu ponechána výsada jednat jako první o zahraničně politických otázkách. Senát měl zůstat, co se týče ústavních záležitostí, jakousi morální autoritou. Podle původního návrhu ho mělo tvořit dvacet jedna poslanců regionálních parlamentů, čímž by se stal senát federální institucí. Vládně toto odmítali, protože by se stali v Senátu menšinou, pokud by dostali stejný počet míst jako Valoni a Brusel. Dnes je 40 senátorů vlámských, 30 z francouzsky mluvícího společenství a jeden z německy mluvícího společenství.

Ve federální Belgii bylo třeba vytvořit pět regionálních vlád a vlád společenství a jednu národní vládu. Poprvé od schválení této reformy se

³² Říchová, Blanka et al.: *Komparace politických systémů II.*, Praha 1999, str. 14.

takové volby konaly 21. května 1995. Ve stejnou dobu probíhaly i volby do Senátu a Dolní komory belgického parlamentu, Rady valonského regionu, Bruselského regionu a německy mluvícího obyvatelstva. Rada frankofonního společenství jako jediná není volena přímo, skládá se z 75 členů Valonské regionální rady a 19 francouzsky mluvících členů Bruselské regionální rady, kteří jsou vybíráni podle volebních zisků politických stran. Vlámská rada je sloučena s Vlámskou regionální radou, 118 členů plus 6 vlámsky mluvících členů Bruselské regionální rady, zvolených podle volebního zisku politických stran. Vlády federovaných jednotek byly vytvořeny bez problémů pár týdnů po volbách

V rámci čtvrté ústavní reformy se také podařilo najít řešení výše zmíněné problematiky zahraniční politiky, především díky tomu, že Belgie se stala po schválení této reformy již opravdu federálním státem. V oblasti zahraniční politiky může tedy od roku 1993 jak belgický federální stát, tak i společenství a regiony provozovat svou vlastní zahraniční politiku, včetně podepisování mezinárodních smluv. Belgie tak například nemůže podepsat dohodu o školství bez souhlasu všech tří společenství. Aby toto bylo možné, bylo nutno vytvořit strukturu různých dohod o spolupráci. Znamenalo to, že v budoucnosti budou muset všechny roviny rozhodování v této zemi najít kompromis ve sporných oblastech pokud nechtějí, aby se belgická jak národní, tak teď už i mezinárodní politika ocitla na mrtvém bodě.

Tato reforma ústavy zahrnuje také zatím největší přesun nových kompetencí na nižší roviny. Část zemědělské politiky a politiky životního prostředí byly přesunuty na rovinu regionů. Společenství získaly dohled nad místními veřejně prospěšnými organizacemi.

Dalším důležitým krokem bylo vytvoření nových provincií: Vlámský Brabant a Valonský Brabant, čímž bývalá provincie Brabant byla rozdělena podle jazykové hranice. Belgie se od tohoto okamžiku skládá z deseti provincií

Francouzsky mluvící část Belgie se v tomto období, stejně jako vlámská část v roce 1980, zabývala myšlenkou spojení orgánu frankofonního společenství a valonského regionu. Valonští socialisti ale po čase shledali, že rozdíl mezi Valonskem a Bruslem je příliš velký na to, aby mohl být překonán.

Kromě těchto zásadních změn parlament schválil stejně jako v případě minulých reforem i několik menších dodatků. Počet ministrů ve federální vládě byl limitován na 15, byl zaveden princip konstruktivního projevení nedůvěry ve Federálním parlamentu. Došlo k rozdělení

dvojazyčné provincie Brabant. Regionální shromáždění získaly omezené pravomoci na změnu striktně limitovaného počtu ústavních a institucionálních výnosů. Nově byla definována práva menšin.

Po schválení této čtvrté ústavní změny v historii Belgie byl v roce „17. února 1995 publikován text nové Ústavy v Moniteur, oficiálním časopise belgického státu. Nová verze byla nutná po státní federalizaci a institucionální reformě 1993. Revidovaný text Ústavy tyto změny formalizoval.“³³ Důvodem přepsání ústavy bylo to, že mnoho nových dodatků učinilo starou verzi neplatnou. Tato verze ústavy již hovoří o Belgii jako o federálním státě.

Federalizace nesnižila napětí mezi severem a jihem země. Naopak se zdálo, že etnicismus a rasismus v obou částech země zesílil. Vlámové začali více podporovat separatismus, a to nejen Vlámský blok, ale i politici tradičních stran.

VIII. 4. Belgický politický systém po čtvrté ústavní reformě

Belgický politický systém můžeme charakterizovat třemi základními principy:

1. Jedná se o formu asymetrického dvoukomorového parlamentního systému.
2. Během posledních desetiletí se v rámci ústavních reforem zařadily do legislativního procesu ve velké míře i regionální rovina a rovina společenství.
3. Každé rozhodnutí je v belgickém rozhodovacím procesu vzorovým příkladem konsociační politiky. Znamená to, že tradiční politické strany si v této roztržité společnosti vytvořily určitou kulturu vytváření kompromisů a paktů, které předcházejí otevřeným konfliktům ve společnosti. Většina těchto rozhodnutí je vytvořena právě na rovině jednání mezi tradičními politickými stranami. (předějit vlivu přířových struktury a nátlakových skupin.

VIII.4. 1. Současný politický systém Belgie

VIII.4. 1. 2. Zákonodárna moc

Do roku 1993 můžeme nazývat podle A. Lijpharta belgický parlamentní systém slabým dvoukomorovým systémem (tzv. „weak

bicameralism“). Dolní i Horní komora parlamentu měla do tohoto roku stejné složení co se týče zastoupení politických stran. Každý zákon musel projít oběma komorami parlamentu a to přibližně stejnými procedurami. Tento typ parlamentního systému můžeme nazvat také podle M. Cotty³⁴ systémem symetrickým. Proces schvalování zákonů v takovémto systému je poměrně zdlouhavý a složitý, proto také méně efektivní a pružný. Dokonce lze říci, že se může neustálými modifikacemi návrhu v jednotlivých komorách vytvořit koloběh, pro jehož zastavení neexistoval v ústavě před rokem 1993 žádný mechanismus.

Po ústavní reformě roku 1993 se situace změnila. Čtyři výše rozbrané ústavní reformy změnilly belgický unitární stát ve stát federální. Tento fakt se samozřejmě do značné míry projevil na tváři jeho parlamentního systému.

Belgický parlament tvoří poslanecká sněmovna a senát. Před ústavní reformou roku 1993 bylo ve sněmovně 212 poslanců a v senátu 184 senátorů. Dnes je v poslanecké sněmovně 150 poslanců a senátorů v senátu 71. Snížení počtu poslanců a senátorů sledovalo cíl nezvyšit příliš počet členů parlamentů ve státě poté, co jsou členové do regionálních parlamentů a parlamentů společenství voleni přímo.

Poslanecká sněmovna

Při parlamentních volbách je Belgie rozdělena do 20 volebních obvodů. Volební účast je povinná od roku 1983. Belgie se proto řadí mezi země s největší politickou kulturou. Volební systém, který se uplatňuje, je proporcionalní již od konce 19. století. Tento volební systém neumožňuje v podstatě, aby některá politická strana získala v parlamentu absolutní většinu. V poválečné době se tak stalo pouze v roce 1950, kdy se to podařilo Křesťanské lidové straně (CVP). V Belgii neexistuje omezovací klauzule pro vstup politických stran do parlamentu. Mandáty jsou rozdělovány ve dvou skrutiniích, při čemž ve druhém skrutiniu se uplatňuje d'Hondtova metoda. Volební období poslanců trvá 4 roky. „Ovšem od roku 1946, to znamená od roku prvních poválečných voleb, šli belgičtí voliči

³⁴ De Winter, Lieven: Parliament and Government in Belgium: Prisoners of Partitocracy. Norton, P. (ed.): *Parliaments and Governments in Western Europe*. London 1998, str. 101.

³³ Deruette, Serge: Belgium. In: *European Journal of Political Research*, vol.28, n. 3-4, December 1995, str. 295.

k urnám v průměru jednou za tři roky, a to se ještě některé vlády stačily několikrát vystřídat v období mezi dvěma termíny voleb.³⁵

Senát

Belgický senát se skládá ze 71 senátorů. Jejich volba je poměrně složitým procesem. Celkem 25 senátorů je voleno přímo vlámským volebním kolegiem, 10 senátorů je určeno z řad členů Vlámské rady. Těchto 35 senátorů poté určí dalších 6 členů senátu. Francouzské volební kolegium volí přímo 15 senátorů, 10 senátorů je určeno Radou francouzské komunity z jejich členů. Těchto 25 senátorů určuje volbu 4 dalších členů senátorů. Jeden senátor je určen Radou německy mluvícího společenství. Pro přímé volby do senátu byly vytvořeny tři volební obvody - Flandry, Valonsko a Brusel-Halle-Vilvoorde.

Senát se tedy po poslední ústavní reformě transformoval na komoru regionálního zastoupení. Ze 71 senátorů je 40 voleno přímo. Ostatní jsou delegováni společenstvími, a tak přímo reprezentují jejich zájmy. Takto bylo zajištěno zastoupení jednotlivých společenství ve federálním parlamentu. Zbývajících 10 senátorů je kooptováno výše zmíněnými senátory. V ústavě je také zakotven princip, že 41 senátorů musí hovořit nizozemsky, jeden německy a 29 francouzsky.

Tento nový senát ztratil mnoho ze svých pravomocí. Byly mu ponechány stejné pravomoci v oblasti ústavních záležitostí a záležitostí společenství, právo ratifikovat smlouvy a organizace soudního systému. V procesu schvalování zákonů má dnes ale poslední slovo Dolní komora parlamentu.

VIII.4.1.2. Výkonná moc

Výkonná moc v Belgii je soustředěna do rukou panovníka a vlády. Panovník je představitelem národní jednoty a státu. Jeho moc je odvozena od vůle lidu. Jeho politická moc však není velmi velká. Všechna jeho rozhodnutí vyžadují spolupodpis ministra, který je nadále za danou záležitost odpovědný. Společenské postavení krále je v Belgii velmi vážené a v mnohém jeho pozice předčí pozice ostatních evropských monarchů.

Belgická ústava stanoví, že ve vládě musí být stejný počet ministrů z vlámského a z francouzského společenství. Premiér se do jejich počtu

³⁵ Istendael Van, Geert: *Belgický labyrint*. Praha 1998, str. 195.

nezapočítává. Premiér je odpovědný za tvorbu vlády. Po jeho boku stojí vicepremiéři (jejich počet je dán počtem koaličních stran).

V Belgii existuje poměrně mnoho ministerstev, jejich počet překračuje číslo dvacet. V ústavě Belgie byl zakotven v rámci reformy roku 1993 princip neslučitelnosti postu ministra a poslance parlamentu. Ministři jsou zastoupeni v parlamentu náhradníky, které vybírá jejich kmenová strana. V případě, že vlády odstoupí, ministři automaticky přecházejí na své posty v parlamentu. Je tedy zřejmé, že tyto „náhradníci“ nejsou vysloveni nedůvěry vládě moc nakloněni.

Velké množství ministerstev činí jednání vlády složitými. Toto je v Belgii zjednodušeno schůzkami předsedy a místopředsedů vlády, kteří jednájí o nejdůležitějších bodech, které budou na jednání projednávány. Tyto schůzky se konají na oficiální úrovni a nazýváme je zasedání tzv. kabinetního jádra, nebo také zasedání na neoficiální úrovni. Zde se určuje, která rozhodnutí budou označena jako prioritní a která ne.

Tato reforma zavedla také systém konstruktivního vyslovení nedůvěry vládě. Vláda tedy již může být odvolána pouze konstruktivním vyslovením nedůvěry, ať už byly jakkoliv důležité návrhy schváleny nebo ne. Tato reforma posiluje roli parlamentu a zvětšuje stabilitu belgických vlád. Ovlivňuje to i práci poslanců, kteří se již nemusí obávat, že jejich kritika vládního návrhu povede k demisi vlády.

Princip vyslovení nedůvěry vládě nebyl v parlamentu od roku 1947³⁶ použit, i když se prosířovalo u moci velké množství vlád. Vláda, přestože k tomu není vázáná ústavou, podává demisi, jakmile není schopna prosadit nějaký důležitý návrh zákona. Takže hlasování parlamentu se v podstatě v takových případech stává vyslovením důvěry vládě. Důvodem k demisi bývají odmítnutí významného zákona parlamentem nebo vnitro- a mezistranické spory.

³⁶ De Winter, Lieven: *Parliament and Government in Belgium: Prisoners of Paritocracy*. Norton, P. (ed.): *Parliaments and Governments in Western Europe*. London 1998, str. 100.

VIII.4.2. *Principy spolupráce a hierarchie v belgickém politickém systému*
Existuje pět rovin belgické politiky- obecní, provincální, úroveň regionů a společenství, národní úroveň a úroveň evropská. ³⁷ (Tab. 1)

Tab. č. 1. Roviny rozhodování v belgickém politickém systému

Instituice Belgie			
Národní rovina	Poslanecká sněmovna	senát	král
Rovina společenství	Německy mluvící společenství	Francouzsky mluvící společenství	Společná komise společenství
Rovina regionů	Vlámský region	Valonský region	Komise valonského společenství Region hlavního města Brusel
Jazykové oblasti	Německy mluvící oblast	Francouzsky mluvící oblast	Holandsky mluvící oblast Dvojazyčná bruselská oblast

Zdroj: Alen, André: *Belgium: Bipolar and Centrifugal Federalism*. Brusel 1990, str. 9.

Princip spolupráce uplatňovaný v Belgii mezi jednotlivými úrovněmi rozhodování nazýváme *kooperacním federalismem*. „*Důraz je nyní kladen na komplementární a kooperaci více než na oddělení a autonomii mezi ústavodárnými autoritami moderních federací*.“³⁸ Během procesu federalizace existoval silný politický tlak na vytvoření efektivního systému spolupráce a solidarity mezi jednotlivými rovinami rozhodování. Diskuse kolem tohoto principu se týkala především toho, zda mají být jednotlivé politické orgány odpovědné za svou dynamiku a rozvoj. Jedná se především

³⁷ Fiers, Stefaan: *Carrièrepatronen van Belgische parlementsleden in een multi-level omgeving (1979-1999)*. In: Res Publica, 2001/1, str. 175.

³⁸ Alen, André: *Belgium: Bipolar and Centrifugal Federalism*. Brusel 1990, str. 19.

o oblast financování těchto jednotek a přerozdělování jejich příjmů. Princip federální loajality byl zakotven v čl. 143 §1 belgické ústavy. Tento článek zajišťuje, aby nedocházelo k prolínání rozhodování a kompetencí jednotlivých institucí.

Exkluzivními pravomocemi regionů a společenství je omezena jejich spolupráce. Federální rovina se nepodílí na tvorbě regionální legislativy nebo legislativy společenství. V opačném vztahu, region či společenství – federace, účast na rozhodování existuje, ale pouze ve velice malé míře. Jedná se o přímou volbu některých senátorů z rad jazykových společenství.

Belgický politický systém rozeznává více principů spolupráce mezi státem, společenstvími a regiony, které jsou zakotveny přímo v ústavě nebo v dodatcích.

Hierarchie

Co je to hierarchie? „Hierarchie je vertikálně organizovaná struktura...“³⁹ Znakem federálních systémů je to, že v nich neexistuje pouze horizontální rozdělení moci na výkonnou, zákonodárnou a soudní, ale i vertikální rozdělení na nejméně dvě roviny správních autorit. Existence těchto autorit je znakem hierarchie. Rozlišujeme jednostrannou hierarchii, kdy je nižší úroveň závislá na vyšší v jednom směru. Komunikace zde probíhá pouze v jednom směru a je zaměřena na kontrolu.

O asymetrické interdependenci hierarchii hovoříme tehdy, kdy jsou mezi sebou jednotlivé úrovně navzájem závislé. Zde existují jednostranné i multilaterální komunikační kanály. V případě, že neexistuje žádná hierarchie, tak to znamená, že jednotlivé jednotky jsou na sobě nezávislé a existují mezi nimi pouze exkluzivní komunikační kanály.

Belgický stát kombinuje teritoriální a etnický princip a skládá se z asymetrických jednotek- tří regionů a tří společenství. V případě belgického státu hierarchie v kompetencích uzavírání zahraničně politických smluv je asymetrickou hierarchií založenou na principu vzájemné závislosti. Federální vláda nemůže například uzavřít smlouvu v oblasti kultury bez toho, aby byla odsouhlasena jednotlivými společenstvími. Stejně tak je tomu ve vztahu i mezi jednotlivými

³⁹ Kovziridze, Tamara: *Federalisme, multi-level governance en twee types van hiërarchie*. In: Res Publica, 2001/1, str. 17.

federalizovanými jednotkami. V systému reprezentace neexistuje v belgickém politickém systému žádný princip hierarchie.

Ještě v roce 1969 Luc Huyse upozorňoval na nebezpečí apatického obyvatelstva, které se vyznačuje pasivitou a nejednotou. Politika byla ovládána pilíři společnosti, společenský život silně politizován, konflikty byly řešeny vytvářením paktů v uzavřené společnosti. Tato situace se do dnešních dnů výrazně změnila. Společnost svázaná tradiční politikou se zbavila téměř všech bariér. Demontrace nesouhlasu se staly běžnými stejně jako jiné typy nekonvenční politiky. Dnes jsou Belgické schopni vyjít do ulic například kvůli problému ve Voeren nebo kvůli aféře Dutroux. Jen například v roce 1996 bylo uspořádáno 656 demonstrací, kterých se zúčastnilo 862 147 osob, přičemž průměrně se demontrace účastnilo 1314 osob.⁴⁰

VIII.4.3. Specifika belgického federalismu

Federace jako takové se mezi sebou liší. Rozdělujeme je na ty, které jsou výsledkem tzv. *centripetalních* tendencí, jako je USA, kde se rozdílné a již existující politické jednotky rozhodly se spojit. A ty, které jsou výsledkem tzv. *centrifugálních* tendencí, jako např. Belgie, kde nejsou schopny společenství žít v unitárním státě.⁴¹

Tyto tendence, jak uvádí John Loughlin mohou vést až k rozpadu státu (například Československo). Jedním ze znaků centripetalních federací je to, že jejich federální ústava zdůrazňuje především pravomoci federální roviny rozhodování. V centrifugálních systémech, jako například v Belgii, jsou v ústavě vyjmenovány pravomoci a kompetence decentralizovaných celků.

Belgie se na konci 20. století přeměnila ve federální stát jinou formou než je tomu běžně. Zatímco v jiných státech byla myšlenka federálního systému vyjádřením procesu centralizace, v Belgii tomu tak nebylo. Zde původně jednotný unitární stát předával kompetence svým jednotkám procesem decentralizace, který dále pokračuje. Otázkou je, kde by se měl tento proces zastavit.

⁴⁰ Van Aelst, Peter, Walgrave, Stefaan: De 'Stille Revolutie' op straat. Belogen in België in de jaren '90. In: Res Publica, 1999, n. 1, s. 47.

⁴¹ Loughlin, John: *Regional Autonomy & State Paradigm Shifts in western Europe*. In: *Regional & Federal Studies*, vol. 10, n. 2, Summer 2000, s. 25.

Pro již zmíněný centrifugální federalismus je velice důležité, aby měly jednotlivé jeho jednotky pocit soudržnosti s celkem. Toto je problematický bod v případě Belgie. „... většina Vlámů se identifikuje s Flandry a Valoni a francouzsky mluvící Bruselané se prohlašují většinou za Belgičany.“⁴² Nebo jinak řečeno, je třeba, aby zde existoval tzv. „národní duch, který je sám schopen spojovat celek.“⁴³

Jak André Alen uvádí, i když Vlámové i Valoni od 70. let 20. století často používají pojem federalismus, nechápou v jeho pozadí nějakou teoretickou koncepci. Vyjadřují tak pouze určitý typ politiky, díky které budou schopni jednat se svými záležitostmi samostatně, s tím, že množství kompetencí federálního státu bude omezeno na minimum.⁴⁴ V roce 1962 W. Martens na kongresu Vlámského hnutí nazval tento typ federalismu „unionistickým federalismem, federalismem, který nevede k rozdělení, ale ke sjednocení“⁴⁵

Na závěr se ještě zamysleme nad tím, zda existuje belgická národní identita. V devatenáctém století žili v Belgii jednotní a hrdí Belgičané. Historie a necitlivá politika vlády je rozdělila. Často se dnes diskutuje o tom, zda existuje belgická národnost nebo je to pouze mýtus. Zdá se, že v Belgii neexistuje k této národnosti moc velká veřejná podpora. Teorie o Belgičanech jako národu krachuje již na faktu, že národnost bývá vyjádřena kulturou. Jednotná belgická kultura však v podstatě neexistuje a pokusy o její vytvoření nevyvolaly velkou podporu ze strany veřejnosti. „Pokud nemá kultura širokou podporu, žádná kulturní politika ji nezachrání. Na druhou stranu, pokud má kultura širokou podporu, nezničí ji žádný mezinárodní ani nadnárodní vývoj.“⁴⁶

V současné době již Belgičany mnoho belgického nespojuje. Existuje málo společných belgických institucí, armáda je zprofesionalizována, národní ministři mají své konkurenty na regionální rovině, v lednu 2002 zmizela i společná belgická měna, belgický frank. Téměř každá politická a

⁴² Alen, André, et al: *Federalisme. Staatkundig., politiek en economisch*. Antwerpen 1994, str. 168.

⁴³ Alen, André: *Belgium: Bipolar and Centrifugal Federalism*. Brussel 1990, str. 22.

⁴⁴ Alen, André, 1994, cit. d., s. 145.

⁴⁵ *Ibid.*, str. 149.

⁴⁶ Blom, J.C.H., Lamberts, E. (ed.): *History of the Low Countries*. Oxford 1999, str. 465.

administrativní instituce je rozdělena na regionální část a část pro jazykové společenství. Také diskuse na politickém poli se soustředí na témata, která belgickou společnost spíše rozdělují než spojují.

Na druhou stranu administrativní decentralizace a ekonomická regionalizace nikoho neuspokojila. „I přes fakt, že existuje široký konsensus nad tím, že federalizace Belgie dosáhla svého závěru nebo alespoň potřebuje čas na vydechnutí, další vývoj směřen ke konfederaci není vyloučen.“⁴⁷

LITERATURA

- Alen, André, Ergec, R.: *Das föderale Belgien nach der vierten Staatsreform von 1993*. Brüssel 1998.
- Alen, André, et al.: *Federalisme. Staatkundig, politiek en economisch*. Antwerpen, 1994.
- Alen, André: *Compendium van het belgisch staatsrecht*. Kluwer 1993.
- Alen, André: *Belgium: Bipolar and Centrifugal Federalism*. Brussel 1990.
- Ashford, N., Davies, S. (ed.): *A Dictionary of Conservative and Libertarian Thought*. London 1991.
- Blom, J. C., Lamberts, E. (ed.): *History of the Low Countries*. Oxford 1999.
- boudart, M., Bryssinck, R. (ed.): *Modern Belgium*. Palo Alto 1990.
- Craenen, G., Dewachter, W.: *De belgische grondwet 1831 tot heden*. Leuven 1992.
- Dančák, Břetislav, Fiala, Petr: *Nacionalistické politické strany v Evropě*. Brno 1999.
- Deprez, Kas, Vos, Louis: *Nationalisme in België. Identiteiten in beweging 1780-2000*. Antwerpen 1999.
- Deprez, Kas, Vos, Louis: *Nationalism in Belgium*. London 1998.
- de wit, a.: *De belgische bijdrage tot het Europese integratieproces in het licht van de staatshervorming* (Diplomová práce). KU Leuven 1997.
- De Winter, Lieven: *Parliament and Government in Belgium: Prisoners of Paritocracy*. Norton, P. (ed.): *Parliaments and Governments in Western Europe*. London 1998.
- Faïer, ralf: *Tweedracht maakt macht*. Tielt 1994.
- Hermans, Theodor et al.: *The Flemish Movement. A Documentary History 1780-1990*. London 1992.
- Istendael Van, Geert: *Belgický labyrint*. Praha 1998.
- Jacquemin, Nico, et al.: *O diepbaar België. Ontstaan en structuur van de federale staat*. Antwerpen 1996.
- Klakočka, V., Wagnerová, E.: *Ústavy států Evropské unie. Praha 1997*. kol. aut.: *Belgium. Quo vadis?* Brussel 1999.
- Kol. aut.: *Tvrzové dějiny. Pátý díl. Přítomnost*. Praha 1936.
- Krno, Svelozár: *Politické strany krajín západnej Európy*. Nitra 1998.
- Legrain, A.: *Het federalisme in Wallonië tussen 1945 en 1970*. (Diplomová práce). KU Leuven 2000.
- Norton, P. (ed.): *Parliaments and Pressure Groups in Western Europe*. London 1999.
- Norton, P. (ed.): *Parliaments and Governments in Western Europe*. London 1998.
- Novák, Miroslav: *Systemy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha 1997.
- Page, E. C., Wright, V.: *Bureaucratic Elites in Western European States: A Comparative Analysis of Top Officials*. Oxford 1999.
- Pečenka, M., Luňák, P., et al.: *Encyklopedie moderní historie*. Praha 1998.
- Říchová, Blanka et al.: *Komparace politických systémů II*. Praha 1999.
- Senelle, Robert: *De staatshervorming in België. Deel IV*. Brussel 1990.
- Senelle, Robert: *De staatshervorming in België. Deel IV*. Brussel 1985.
- Senelle, Robert: *De staatshervorming in België. Deel III*. Brussel 1980.
- Senelle, Robert: *The Reform of the Belgian State*. Brussel 1978.
- Suykerbuyk, H.: *Ogen op de rug. Kapellen 1998*.
- Svyngeedouw, Marc, Martiniello, Marce: *Belgische toestanden*. Antwerpen 1998.
- Tastenhoye, G.: *Naar de Multiculturele Samenleving?* Leuven 1993.
- Witte, Els et al.: *Political History of Belgium. From 1830 onwards*. Brussel 2000.
- Wachendorfer-Schmidt, Ute: *Federalism and Political Performance*. London 2000.
- Wauwe Van, L.: *Federalisme, utopie of mogelijkheid?* Antwerpen 1967.
- wijngaert van den, m., beullens, l., brants, d.: *België en zijn koningen: Monarchie en macht*. Antwerpen 2000.

Časopisy

- Boschma, Rob, Schobben, Rob: *Changes in the Governance Structure of the European Union*. In: *Regional & Federal Studies*, vol. 10, n. 2, Summer 2000, str.1-9.
- Bursens, Peter, Helsen, Sarah: *Implementatie van Europese wetgeving in nationale systemen. De Belgische casus bekeken door een multi-level governance bril*. In: *Res Publica* 2001/1, str. 59-79.
- Christiansen, Thomas, Jørgensen, Knud Erik: *Transnational Governance „Above“ and „Below“ the State: The Changing Nature of Borders in the New Europe*. In: *Regional & Federal Studies*, vol. 10, n. 2, Summer 2000, str. 62-77.
- Dernette, Serge: *Belgium*. In: *European Journal of Political Research*, vol. 34, n. 3-4, December 1998, str. 357-361.
- Dernette, Serge: *Belgium*. In: *European Journal of Political Research*, vol. 30, n. 3-4, December 1996, str. 287-298.
- Dernette, Serge: *Belgium*. In: *European Journal of Political Research*, vol.32, n. 3-4, December 1997, str. 188-196.
- Dernette, Serge: *Belgium*. In: *European Journal of Political Research*, vol.24, n. 4, December 1993, str. 383-390.
- Dernette, Serge: *Belgium*. In: *European Journal of Political Research*, vol.28, n. 3-4, December 1995, str. 291-295.
- Deschoewer, Kris: *Politieke instituties, strategieën en beleid: de consequenties van multi-level governance*. In: *Res Publica*, 2001/1, s. 5-14.
- de Winter, Lieven: *The selection of party presidents in Belgium. Rubber-stamping the nominee of the party elites*. In: *European Journal of Political Research*, Vol. 24, n. 3, October 1993, str. 233-256.
- Fiers, Stefaan: *Carrièrepatronen van Belgische parlementsleden in een multi-level omgeving (1979-1999)*. In: *Res Publica*, 2001/1, str. 171-192.
- Kovziridze, Tamara: *Federalisme, multi-level governance en twee types van hiërarchie*. In: *Res Publica*, 2001/1, str. 15-36.
- Loughlin, John: *Regional Autonomy & State Paradigm Shifts in western Europe*. In: *Regional & Federal Studies*, vol. 10, n. 2, Summer 2000, str. 10-34.
- Van Aelst, Peter, Walgrave, Stefaan: *De 'Stille Revolutie' op straat. Betogen in België in de jaren '90*. In: *Res Publica*, 1999, n. 1., str. 41-64.
- Svyngeodouw, Marc: *National Elections in Belgium: The Breakthrough of the Extreme Right in Flanders*. In: *Regional Politics and Policy*, Vol. 2, No. 3, Autumn 1992, str. 62-75.